

Hyvää yhdessä

YHTEISÖLLISYYS, OSALLISUUS, TURVALLISUUS JA
VAIKUTTAMINEN OSAKSI KOULUJEN ARKEA JA OPETUSTYÖTÄ

**VERTAISTUELLINEN OPAS
OPETTAJAN TYÖN TUEKSI**

Sisällysluettelo

Mitä löydän tästä oppaasta?	3	OSALLISUUS	27
YHTEISÖLLISYYS	4	Osallisuus, osa 1.	28
Yhteisöllisyys, osa 1.	5	TEHTÄVÄ	28
TEHTÄVÄ	5	Suunnittele ja kokeile luovien menetelmien hyödyntämistä osallisuuden rakentamisessa oppilaiden kanssa	
Mieti jotain itsellesi tärkeää yhteisöllisyyden kokemuksta ja pohdi mikä ennaltaehkäisevä vaikutus sillä on ollut?		Osallisuus, osa 2.	32
TEHTÄVÄ	7	TEHTÄVÄ	32
Laadi ja toteuta oppilaille oppimistehtävä yhteisöllisyydestä		Oppilaiden tietoinen havainnointi	
Yhteisöllisyys, osa 2.	9	Osallisuus, osa 3.	40
TEHTÄVÄ	9	TEHTÄVÄ	40
Miten yhteisöllisyys vaikuttaa kannabiksen käyttöön?		Mieti tilanne, jolloin itse olet kokenut, että olet ollut osallisena. Miksi näin oli?	
Yhteisöllisyys, osa 3.	12	TURVALLISUUS	42
TEHTÄVÄ	12	Turvallisuus, osa 1.	43
Miksi me koemme tässä aikakaudessa erityisesti yksinäisyyttä?		TEHTÄVÄ	43
VAIKUTTAMINEN	17	Tutki käytössä olevien oppimateriaalien sukupuolinormatiivisuutta	
Vaikuttaminen, osa 1.	18	Turvallisuus, osa 2.	47
TEHTÄVÄ	18	TEHTÄVÄ	47
Kotitalouden oppimistehtävä, joka tukee nuorten yhteiskunnallisista kysymyksistä kiinnostumista		Millä tavoin voin auttaa nuorta, jos epäilen hänen kärsivän vanhempien erosta tai lähisuhdeväkivallasta?	
Vaikuttaminen, osa 2.	23	Turvallisuus, osa 3.	50
TEHTÄVÄ	23	TEHTÄVÄ	50
Minkälaiset oikeudenmukaisuuden muodot ovat mielestäsi erityisen tärkeitä kotitalousopetuksen sisällöille tai kotitalousopetuksen työskentelytavoille - ja miksi?		Oletko sinä koskaan kohdannut työssäsi lasta tai nuorta, joka olisi mahdollisesti joutunut rikoksen uhriksi?	
Vaikuttaminen, osa 3.	25	Hyvää yhdessä -oppaan tekijät	53
TEHTÄVÄ	25	Aiheeseen liittyvää materiaalia	53
Miten ja millaisissa tilanteissa opettaessasi käytät valtaa?			

Yhteisöllisyys, vaikuttaminen, osallisuus ja turvallisuus opetustyössä

Mitä löydän tästä oppaasta?

Miten auttaa rikoksen uhriksi joutunutta nuorta? Miten lisätä yhteisöllisyyden tunnetta luokassa? Mitä tarkoittaa osallisuus, ja miksi se on niin tärkeää? Onko turvallisuus kotitalousopetuksessa muuta kuin keittiövälineiden turvallista käsittelyä? Kuinka tärkeää on, että oppilaat voivat vaikuttaa koulun asioihin? Ja miten tämä kaikki liittyy kiusaamiseen ja kiusaamisen ennaltaehkäisyyn? Vastaukset näihin ja muihin muihin kysymyksiin, löydät tästä oppaasta.

Hyvää yhdessä -oppaan materiaali koostuu Kotitalousopettajien liitto ry:n kotitalousopettajille järjestämästä Hyvää yhdessä -täydennyskoulutuksesta (2021-22). Täydennyskoulutuksen keskeinen teema oli kiusaamisen ennaltaehkäisy. Aihetta tarkasteltiin laajasti yhteisöllisyyden, osallisuuden, vaikuttamisen ja turvallisuuden näkökulmista.

Löydät tästä oppaasta opetukseen soveltuvia tehtäviä sekä tietoa ja pohdintaa aiheesta. Ja ennen kaikkea opas sisältää paljon vertaistukea opettajille!

Materiaali on koottu Hyvää yhdessä -täydennyskoulutuksen asiantuntijoiden luentoja ja koulutusten pohjalta. Lainaukset ja tehtävät ovat kurssille osallistuneiden opettajien tekemiä. Tehtävät on editoitu ja anonymisoitu.

Antoisia ja ajatuksia herättäviä lukuhetkiä!

Yhteisöllisyys

Mitä on yhteisöllisyys?

Yhteisöllisyys on vastavuoroista, se on ihmisten välistä rakentavaa kommunikaatiota. Yhteisöllisyys sitouttaa ihmisiä toimimaan yhteisen asian eteen. Yhteisöllisyys antaa merkityksiä.

Konkreettisena yhteisöllisyyden luojana ruoka on loistava tapa kehittää yhteisöllistä toimintaa ihmisten välillä, siksi juuri kotitalousopetuksessa on paljon potentiaalia hyödyntää yhteisöllisyyttä (Tuomola, Simonen 2021. Hyvää yhdessä -täydennyskoulutus, Kotitalousopettajien liitto ry).

Ryhmiä välinen myönteinen ja pitkäikäinen kontakti sekä yhteistoiminnallinen keskinäisriippuvuus edesauttavat yhteisöllisyyden syntymistä. Koulussa tähän tulisi pyrkiä työskentelemällä erilaisten ryhmien kesken riittävän pitkään. Kaikki yksilöiden välinen kilpailu tulisi minimoida ja ryhmien jäsenten tulisi olla statukseltaan samanarvoisia. Asiaa tukevien auktoriteettien kuten rehtorin, opettajien ja koko muun kouluhenkilöstön tuki on tärkeää. Kouluyhteisöissä tulisi pyrkiä järjestämään eri ryhmien välistä toimintaa, jossa kaikki osallistujat ovat merkityksellisiä toiminnan toteutumiseksi ja toimintaa tehdään esimerkiksi tasa-arvon ja syrjimättömyyden periaatteilla. Kontakteja tulisi olla eri ryhmien jäsenten kesken riittävästi, jotta samaistumisen kokemuksia syntyy. Nämä positiiviset samaistumiskokemukset parantavat tutkimusten mukaan asenteita muita saman ryhmän jäseniä kohtaan. Ennakolluulot hälvenevät, kun saadaan myönteisiä tunnekokemuksia. (Opetushallitus.)

Yhteisöllisyys kotitalousopetuksessa

Yhteistyö- ja vuorovaikutustaidot ovat keskeinen osa kotitalousopetuksen sisältöä ja arviointia. Kotitalousopetuksen lähtökohdat ja työskentelytavat kannustavat yhteisöllisyyteen. Yhteisöllinen tiedon rakentaminen ja osaamisen jakaminen ovat opetuksen keskiössä. Kotitalouden oppitunneilla työskennellään paljon ryhmissä ja samalla harjoitellaan toisten kuuntelemista ja huomioimista, tasapuolista työnjakoa sekä hyvien tapojen mukaista toimintaa vuorovaikutustilanteissa. (OPS, 2014.) Kotitalousopetus tarjoaa puitteet yhdessä toimimisen harjoitteluun ja parhaimmillaan aitojen yhteisöllisten kokemusten muodostumiseen.

YHTEISÖLLISYYS, OSA 1.

Tämä osio pohjautuu Helsingin Diakonissalaitoksen yhteisötyöntekijä Taru Tuomolan ja projektipäällikkö Saara Simosen luentoon: *Luottamus ja vieraanvaraisuus yhteisöllisyyden punaisena lankana – esimerkkejä yhteisöllisyydestä ja sen rakentamisesta Diakonissalaitoksen kansalaistoiminnassa.*

TEHTÄVÄ A.

Ensimmäisessä tehtävässä opettajat pohtivat yhteisöllisyyden kokemusta.

Mieti jotain itsellesi tärkeää yhteisöllisyyden kokemusta ja pohdi mikä ennaltaehkäisevä vaikutus sillä on ollut?

Alla olevat katkelmat ovat opettajien kokemuksia, ajatuksia ja ideoita siitä, mitä arvoa yhteisöllisyydellä on koulussa ja miten yhteisöllisyyttä voi hyödyntää opetuksessa. Ota alla olevista pohdinnoista vinkkejä omaan työhösi!

Mitä on yhteisöllisyys ja miten yhteisöllisyyden kokemusta voi vahvistaa opetuksessa?

“Yhteisöllisyyden muodostumiseen tarvitaan yhteinen tavoite, kiinnostuksen kohde, yhteisiä tapoja toimia, osaamisen jakamista sekä mahdollisuus kohdata toisia ryhmän jäseniä. Yhteisöllisyyden luomiseen vaaditaan keskinäistä luottamusta, keskinäistä kunnioitusta, myötätuntoa, huolenpitoa ja vastavuoroisuutta sekä kykyä tehdä yhteistyötä.”

“Yhteisen tekemisen pelisäännöt kietoutuvat seuraavien teemojen ympärille: ei vaadita huippusuorituksia, ei korosteta yksittäisiä henkilöitä ja heidän taitojaan, kuunnellaan kaikkien ideoita ja pyritään aidosti toteuttamaan niitä. Pyritään tekemisessä monipuolisuuteen, jotta kaikenlaiselle osaamiselle on tilaa ja tarvetta. Lisäksi hyväksytään keskeneräisyys ja epäonnistuminen.”

“Yhteisöllisyys rakentuu pienistä osatekijöistä. Nähyksi ja kuulluksi tulemisen kokemukset ovat tärkeitä jokaiselle: tervehdys, hymy ja kiitos kiireenkin keskellä.”

“Oppitunnin alussa kysytty kysymys: “Mitä teille kuuluu?” on kuulunut jo vuosia opetustyyliini. Se, että aikuiset ovat kiinnostuneita siitä, mitä lapsille ja nuorille kuuluu, vahvistaa yhteisöllisyyden kokemusta ja luo turvallisuuden tunnetta.”

“Pyri hyväksymään jokainen nuori sellaisena, kuin hän on. Muista, että koulu on vain yksi elämän osa-alue ja kaikkien vahvuudet eivät välttämättä tule esiin juuri koulumaailmassa. Tärkeitä yhteisöllisyyden kokemuksia syntyy myös vapaa-ajalla.”

“Yhteisöllisyyden kannalta merkityksellistä on, että oppilaat voivat kokea olevansa samanarvoisia ja tulevansa kohdelluksi koulussa tasapuolisesti.”

“Koulun erilaiset toimintapäivät tai oman valvontaluokan kanssa järjestetyt luokkaillat ovat lisänneet sekä opettajan että oppilaiden yhteisöllisyyden kokemuksia. On tärkeää, että oppilaat näkevät opettajan muussakin kuin arkiroolissaan. Yhteisöllisyyttä tukevien tapahtumien jälkeen opettaja huomaa oppineensa uutta oppilaistaan ja esimerkiksi käytävillä kohtaamiset muuttuvat. Yhä useampaa oppilasta on helpompi tervehtiä nimeltä ja näin kohtaamisista tulee henkilökohtaisempia. Omiin opetusryhmiin tämä tuo parhaimmillaan työrauhaa: ryhmässä rooliaan hakeva oppilas on saanut uusia kokemuksia opettajan ja muidenkin oppilaiden kanssa, jolloin tarve huomion hakemiselle vähenee.”

“Yhteisöllisyyden ja hyväksyvän ilmapiirin vaaliminen koulussa myös työkavereiden kesken on tärkeää. Opettajan hyvinvointi välittyy myös oppilaille. Aidosti yhteisöllinen työyhteisö käsittää opettajanhuoneen lisäksi myös muut koulussa toimivat aikuiset.”

Järjestäkää koulussa koulun henkilökunnan yhteisöllinen tyhy-päivä. Tässä alla on esitelty erään koulun toimivaksi havaittu konsepti!

”Järjestäkää koko koulun henkilökunnan kesken esimerkiksi illanvietto, jossa kuljette kävellen tai polkupyörillä ennalta suunniteltua reittiä pitkin ohjelmapisteeltä toiselle. Pisteinä voivat toimia esimerkiksi koulun lähellä asuvien opettajien pihat tai voitte hyödyntää julkisia paikkoja. Jokaisessa käyntikohteessa on pientä ruoka- ja juomatarjoilua sekä ohjelmanumero, johon kaikki osallistuvat. Tarjoilut voi rakentaa esimerkiksi menun mukaisesti siten, että retken alkupäässä on tarjolla pientä alkupalaa ja tervetulojuomaa ja viimeisessä kohteessa nautitaan jälkiruokaa. Kaikki osallistuvat tapahtuman suunnitteluun ja toteutukseen. Ohjelmassa voi olla esimerkiksi bingoa, jonka avulla selvitetään, mitä luulee tietävänsä työkavereistaan. Hauska idea on järjestää piste, jossa pyritään tunnistamaan toisia työyhteisön jäseniä lapsuuskuvista. Illan tarkoituksena on tutustua paremmin niihinkin työkavereihin, joiden kanssa on vähemmän arjessa tekemisissä. Myös oman pisteen ideointi ja toteutus pienellä porukalla luovat yhteishenkeä ja vain mielikuvitus on rajana ohjelmanumeroiden ja tarjoilujen suunnittelussa.”

TEHTÄVÄ B.

Toisen tehtävän ajatuksena oli laatia ja toteuttaa oppilaille oppimistehtävä yhteisöllisyydestä.

Laadi ja mahdollisuuksien mukaan toteuta oppimistehtävä yhteisöllisyydestä oppilaillesi. Suunnittele tilanne, niin sanottu roolileikki, jossa päästään kokeilemaan yhteisöllisyyttä eri roolien kautta! Roolileikissä perustetaan esimerkiksi ystävällinen ja aina reilu “kahvila/-ravintola” tai järjestetään eväsretki jollekin kuvitteelliselle ryhmälle.

Mieti roolileikkiä varten seuraavia kysymyksiä:

- Minkälaisia rooleja olisi tarjolla?
- Mitä tehtäviä syntyy, esim. kuka on retkivastaava?
- Kuka on muonavastaava?
- Kuka mieltii hankinnat?
- Mitä muuta otetaan mukaan?

Sanoittakaa, millä tavalla eri rooleissa olevat suhtautuvat toisiinsa ja yhteiseen tekemiseen. Pohdi suunniteltaessa, kenen tehtävä on kuulla muiden toiveita ja keneltä voi pyytää apua oman tehtävänsä suorittamisessa. Laadi tavoite selkeäksi ja yhteiseksi esim. tehdään yhdessä MAAILMAN PARAS EVÄSRETKI! Tai KAIKKEIN REILUIN KAHVILA! Mahdollisuuksien mukaan ota oppilaat mukaan miettimään ja suunnittelemaan, ja toimi itse kysymysten herättäjänä. Kaikkien ääni olisi hyvä saada kuuluviin ja tätä voi pohtia rooleja jaettaessa (roolit voi tasapuolisuuden nimissä myös arpoa).

Alla olevat tehtävät ovat koulutukseen osallistuneiden opettajien kehittämia ja toteuttamia. Voit testata näitä omien oppilaittesi kanssa!

“Tilausleivontaa koulun henkilökunnalle”

Tehtävä toteutetaan koko oppilasryhmän kesken. Kotitaloustunnilla suunnitellaan ja valmistetaan leivonnaisia, jotka myydään koulun henkilökunnalle tilausten perusteella. Leivonnaismyynnistä saadut tuotot voidaan lahjoittaa esimerkiksi hyväntekeväisyyteen tai käyttää oppilasryhmän yhdessä valitsemaan mukaan tekemiseen, kuten piknikiin tai elokuvan katsomiseen. Tehtävän tavoitteena on harjoitella roolien ja vastuun jakoa sekä työskentelyä yhteisen päämäärän hyväksi.

1. Ideoikaa oppilaiden kanssa, mitä leivonnaisia voisitte valmistaa myyntiin koulun henkilökunnalle. Ideoita voi kerätä anonyymisti esimerkiksi Padlet-työkalun avulla. Ideoista valitaan äänestämällä tietty määrä leivonnaisia valmistettavaksi.
2. Oppilaat etsivät valituille leivonnaisille valmistusohjeet esimerkiksi kotitalouden oppikirjoja, keittokirjoja ja nettiä hyödyntäen.

- Oppilaiden tehtävä on opettajan avustuksella laskea valituille leivonnaisille kustannusarviot ja tämän jälkeen määritellä leivonnaisille hinnat siten, että niistä muodostuu myös voittoa. Hinnoittelussa on hyvä huomioida myös pakkausmateriaalien tarve.
- Leivonnaisista laaditaan tilauslista, josta käy ilmi tilattavat tuotteet, niiden hinnat sekä leivonnaisten toimituspäivä ja maksutapa. Tilauslista toimitetaan koulun henkilökunnalle esimerkiksi opettajanhuoneeseen. Henkilökunta merkkää tilauslistaan, mitä leivonnaisia ja kuinka paljon niitä tilaavat. Tilauslista on hyvä olla henkilökunnan saatavilla tietyn ajan (esimerkiksi 2 viikkoa).
- Tilauslistan perusteella lasketaan, paljonko raaka-aineita sekä leivonnaisten pakkausmateriaalia tarvitaan. Opettaja tilaa raaka-aineet tai oppilaat voivat osallistua raaka-aineiden hankintaan käymällä kaupassa.
- Leivonnaiset valmistetaan ja pakataan kotitaloustunnilla ja toimitetaan koulun henkilökunnalle sovittuna ajankohtana. Leivonnaiset voidaan maksaa esimerkiksi käteisellä tai erilaisia maksusovelluksia hyödyntäen.

“Ysien ja ykkösten yhteinen piknik”

Tämä tehtävä sopii esimerkiksi yhdeksännen luokan oppilaille. Yhdeksäsluokkalaiset järjestävät ohjelmallisen piknikin joko oman koulun tai sovittun alakoulun ensimmäisen luokan oppilaille. Piknikin tavoitteena on toivottaa ykkösluokkalaiset tervetulleeksi koulumaailmaan. Nuoret pääsevät harjoittelemaan ryhmän ohjausta, vastuun ottamista, kutsujen ja tarjottavien järjestelyä, aikataulutusta sekä toisten huomioimista ja sosiaalista kanssakäymistä. He saavat myös osallistua ja vaikuttaa omien rooliensa kautta oppituntien kulkuun ja samalla joko käyttää omia vahvuuksia roolissaan tai opetella uusia arjen taitoja.

Roolit piknikin suunnittelussa:

- Kutsujen tekijät ja toimittajat
- Piknik-ohjelman suunnittelijat (esim. leikit ja pelit)
- Piknikpaikan suunnittelijat (missä järjestetään ja mitä koristeita tarvitaan)
- Menun suunnittelijat
- Erityisruokavalioista vastaavat
- Budjetti- ja ostoslistavastaavat
- Mitä astioita ja tarvikkeita tarvitaan itse piknikpäivänä?

Roolit piknikin toteutuksessa:

- Raaka-aineiden hankinta
- Tarjottavien valmistelu piknikkiä edeltävällä kerralla pakastimeen (kaikki oppilaat)

Piknikpäivänä:

- Tarjottavien sulatus/lämmitys ja pakkaaminen (jos piknik on muualla kuin kotitalousluokassa)
- Astioiden ja muiden tarvikkeiden etsiminen + pakkaaminen
- Viime hetken tarjottavien valmistelu
- Ykkösluokkalaisten hakeminen tai ohjaaminen oikeaan paikkaan
- Tarjottavien laittaminen esille
- Piknikohjelman juontaja ja mahdollisten leikkien vetäjät
- Koristeluvastaavat

Siivoukseen ja tiskaamiseen osallistuvat kaikki!

YHTEISÖLLISYYS, OSA 2.

Tämä materiaali pohjautuu EHYT ry:n asiantuntijan Kim Kannussaaren luento aiheesta: Cannabis ilmiönä sekä stigman, yhteisöllisyyden ja keskustelun näkökulmasta.

Yhteisöllisyys ei aina ole vain elämää hyvään suuntaan vievää. Joskus yhteisöllisyyden kokemus voi syntyä yhteisössä, joka ei ole nuorelle terveellinen. Tässä oppaan osiossa käytetään esimerkkinä kannabista. Päihteiden käyttö voi tuoda vaikeassa tilanteessa olevalle nuorelle yhteisöllisyyden kokemuksia muiden päihteitä käyttävien kanssa. Lasten ja nuorten kanssa toimivien aikuisten on kuitenkin todella tärkeää kohdata esimerkiksi kannabista käyttävä nuori ymmärtäen riippuvuuksien taustoja. Sitä kautta nuorta voidaan auttaa.

TEHTÄVÄ

1. Miten kannabikseen liittyvää stigmaa voi vähentää?
2. Miten yhteisöllisyys vaikuttaa kannabiksen käyttöön?
3. Millaisin keinoin kannabiksen käytön aloittamista voi ehkäistä?
4. Millaisin keinoin kannabikseen liittyviä haittoja voidaan vähentää?

Alle on koottu yhteen kurssille osallistuneiden opettajien pohdintaa aiheesta koulutuksen ja tehtävän pohjalta. Tekstit tarjoavat vinkkejä ja näkökulmia, miten kohdata kannabista käyttävä nuori.

1. Miten kannabikseen liittyvää stigmaa voi vähentää?

“Riippuvuuden ymmärtäminen vähentää stigmaa”

Stigmalla tarkoitetaan ihmiseen tai hänellä olevaan sairauteen tai ominaisuuteen liitettyä ennakkoluuloa tai häpeäleimaa, joka aiheuttaa häpeää ja heikentää itsetuntoa. Stigma voi jopa olla kokemuksena ihmiselle haitallisempi kuin itse asia, josta stigma aiheutuu. Jos stigmaa kokeva joutuu kokemaan vielä enemmän ulossulkemista, pahoinvoinnin kehä on valmis.

Riippuvuuden ymmärtäminen vähentää stigmaa. Stigmatisoinnin vähentämisessä on tärkeää muistaa periaate “ihminen ensin”. Päihderiippuvainen on siis ensisijaisesti ihminen - ei vain päihderiippuvainen. Elämän tapahtumat ja valinnat ovat kuljettaneet päihderiippuvaisen kyseiseen elämäntilanteeseen.

Päihteiden käyttöön liittyy paljon kielteisiä käsityksiä ja ennakkoluuloja. Niihin liittyvää stigmaa voidaan vähentää korjaamalla päihdeongelmista kärsiviin ihmisiin liittyviä vääristyneitä asenteita ja käsityksiä. Kun puhutaan huumeita käyttävästä henkilöstä, piirtyy mieleen usein kuva likaisesta, hyvin laihasta ja huonokuntoisesta ihmisestä. Kuitenkin suuri osa esimerkiksi kannabiksen käytöstä

liittyy tavallisten nuorten aikuisten viihdekäyttöön. Kannabiksen käyttäjiä löytyy jokaisesta yhteiskuntaluokasta ja perhetyypistä yhden vanhemman perheestä suurperheisiin. Ei ole häpeä puhua siitä, jos se sattuu omalle kohdalle.

Vuorovaikutuksen tulisi olla myönteistä ja ihminen kohdata ihmisenä eikä "pahana" tai ongelma-käyttäjänä. Huumeiden käyttö on raskasta myös niitä käyttäneen tai kokeilleen läheisille. Heille tulisi tarjota tukea ja apua. Palveluiden tulisi olla asiakaslähtöisiä ja toimintatapojen aina sellaisia, joilla halutaan auttaa jokaista ihmistä yksilönä hänen tilanteessaan. Koulussa tämä voisi olla työyhteisön kouluttamista kohdata kannabista kokeilleita oppilaita ja heidän perheitään. Ymmärtävä ja arvostava kohtaaminen hälventää stigmaa.

Vähemmän stigmatisoivalla sanastolla voidaan vaikuttaa asenteisiin päihteiden käyttäjiä kohtaan. Opettaja voi kiinnittää huomiota siihen, millaista sanastoa asiaa käsiteltäessä käyttää. Koulussa nuorille voi opettaa suvaitsevaisuutta esimerkiksi puuttumalla asiaan, jos huomaa lokeroivaa tai syyllistävää keskustelua.

2. Miten yhteisöllisyys vaikuttaa kannabiksen käyttöön?

"Usein ollaan jo ryhmäydytty henkilöiden kanssa, joiden seurassa korostuu päihteiden käyttö ja sen seurauksena syntyneet lieveilmiöt, joista on vaikea irrottautua"

Nuoret hakeutuvat ryhmiin, joissa kokevat tulevansa kuulluksi ja hyväksytyksi. Nuorilla joukkoon kuulumisen ja vastaavasti itsenäisyyden harjoittelu ovat keskeisiä kehitystehtäviä. Nuori voi päätyä seuraan, jossa ilmenee ei-toivotunlaista käyttäytymistä.

Kannabis on haastava päihdeilmionä, koska siihen suhtautuminen on niin suuressa mittakaavassa kuin paikallisesti hyvin vaihtelevaa: osa valtioista on laillistanut sen käytön, osa pitää sitä rikoksena. Osa ihmisistä kokee kannabiksen käytön rikollisena, osa ei.

Kannabiksen käyttöä määrittelee hyvin usein lähipiiri ja sen suhtautuminen päihteiden käyttöön. Kannabiksen käyttöön ajaututaan sekä ystävien kanssa yhdessä hauskaa pitäen tai ystävien kehoituksesta kokeilla. Kannabiksen toivottujen vaikutusten myötä lisääntyvät usein salakavalasti myös ei-toivotut vaikutukset ja usein ollaan jo ryhmäydytty henkilöiden kanssa, joiden seurassa korostuu päihteiden käyttö ja sen seurauksena syntyneet lieveilmiöt, joista on vaikea irrottautua.

Ryhmä, jossa nuori kokee itsensä tärkeäksi, hyväksytyksi, tarpeelliseksi ja ehkä myös arvostetuksi on kiinni pitävä voima, josta ei helpolla halua luopua tai siitä ei pääse enää pois. Siksi olisi tärkeää saada nuoret ryhmäytymään turvallisiin ryhmiin, joissa he tuntevat olonsa hyväksytyksi ja heitä ei kiusata.

3. Millaisin keinoin kannabiksen käytön aloittamista voi ehkäistä?

"Ehkäisevässä työssä tärkeää olisi, että nuorella on ainakin yksi turvallinen aikuissuhde"

Itsenäiseen ajatteluun, kriittisyyteen ja tiedon arvostamiseen kannustava kasvatus on hyvää ennaltaehkäisevää päihdekasvatusta. Koulun opetuksessa faktapohjainen, neutraali ja puolueeton, syyllistämätön ilmaisutapa on kaikkein keskeisin. Silloin osoitetaan, että arvostetaan tutkittua ja todeksi osoitettua tietoa sen sijaan, että esiin nousisi henkilökohtaisia mielipiteitä puolesta tai vastaan.

Nuoret eivät ole aina kovin motivoituneita kuulemaan päihteiden käytön haitoista, vaaroista ja seuraamuksista. Vaikuttava keino on hyödyntää oppitunneilla mahdollisuuksien mukaan vierailijoita. Esimerkiksi entisen päihteidenkäyttäjän tai asiantuntijan vierailu voi olla kiinnostavampi kuin tutun opettajan pitämä oppitunti aiheesta.

Ehkäisevässä työssä tärkeää olisi, että nuorella on ainakin yksi turvallinen aikuissuhde, jossa myönteinen vuorovaikutus toimii. Joskus koti ei tarjoa tällaista, mutta turvallinen aikuinen voi olla esim. valmentaja, kaverin vanhempi tai vaikka opettaja. Myös riittävä oppilashuoltohenkilöstö on tärkeä tässäkin asiassa. Oppilashuoltohenkilöstöä voisivat täydentää nuoriso- ja sosiaalityöntekijät, jotka työskentelisivät koulun arjessa tarjoten lisää turvallisia aikuiskontakteja, aktiviteetteja ja kuuntelevia korvia koulupäivän aikana.

Tärkeää olisi, että nuori tuntisi elämänsä tarkoituksenmukaiseksi ja että hän on hyväksytty ja huomattu juuri omana itsenään, arvokkaana yksilönä. Koulussa luokanohjaaja ja opettaja voi edistää yhteenkuuluvuuden tunnetta ryhmyttämällä oppilaita läpi lukuvuoden esimerkiksi luokanvalvojan varteissa ja oppitunneilla.

Koulun kotitalouden opinnoissa harjoitellaan erinomaisella tavalla tiimityötä ja tiimivuorovaikutuksen taitoja, joustavaa arjen resilienssiä ja muuttuvien tilanteiden, epävarmuuksien, kestävyyttä samalla kun opitaan inhimillisten suojamekanismien ja kannattelun taitoja. Näillä koulussa tietoisesti harjoiteltavilla taidoilla saattaa olla suuri merkitys ryhmäilmiöissä, päihdekokeilujen ehkäisyssä tai jopa riippuvuuden muodostumisessa.

4. Millaisin keinoin kannabikseen liittyviä haittoja voidaan vähentää?

“Oikean ja riittävän tiedon välittäminen on tärkeää kannabiksen haittojen hillitsemisessä”

Kannabiksen haitat ovat laajat niin käyttäjälle itselleen, läheisille kuin yhteiskunnallekin. Oikean ja riittävän tiedon välittäminen on tärkeää kannabiksen haittojen hillitsemisessä. Kannabiksen haittojen julkittuominen on tärkeää. Tarvitaan myös asennekasvatusta. Ei sovi unohtaa myöskään rangaistuksen vaikutusta asiaan. Elämme maailmassa jossa vallitsee tietyt säännöt, lait ja asetukset. Jos emme osaa noudattaa annettuja ohjeita siitä tulee seuraamus. Onko päihderikoksen rangaistukset oikeassa mittakaavassa, siitä ollaan montaakin mieltä, mutta osaltaan nekin voivat vaikuttaa haittojen vähentämiseen. Myös avun saatavuus mahdollisimman nopeasti haittojen ilmaannuttua on tärkeää.

EHYT ry:n päihdeneuvonta, p. 0800 900 45. Avoinna 24/7 vuoden jokaisena päivänä.
www.ehyt.fi

YHTEISÖLLISYYS, OSA 3.

Tämä materiaali pohjautuu HelsinkiMissio ry:n Nuorten kriisipisteen kriisityöntekijä Saara Ahtolan luento: Nuorten yksinäisyys, kriisit ja mielen hyvinvointi.

Tässä osioissa käsitellään yksinäisyyttä ja sitä, miten se liittyy yhteisöllisyyteen.

Yksinäisyyden määritelmät

Emotionaalinen yksinäisyys

Emotionaalinen yksinäisyys tarkoittaa, ettei ihmisellä ole ketään läheistä ystävää, jonka kanssa voisi puhua mistä tahansa. Ihminen voi kantaa kokemusta siitä, että olemassa olevat ihmissuhteet ovat pinnallisia, riittämättömiä tai kanssakäymistä on liian vähän. Voi näyttää siltä, että ihmisellä on kavereita tai ystäviä, mutta myös seurun keskellä voi tuntea itsensä yksinäiseksi. Ihmisestä voi tuntua, että on emotionaalisesti yksin, eikä kukaan syvällisesti ymmärrä. Emotionaalinen yksinäisyys voi johtua myös läheisen suhteen menettämisestä. (Mielenterveyden keskusliitto; Mielenterveystalo.)

Sosiaalinen yksinäisyys

Sosiaalinen yksinäisyys johtuu sosiaalisen verkoston puutteesta tai siitä, ettei koe kuuluvansa mihinkään ryhmään. Sosiaalinen yksinäisyys on sitä, että ihminen kaipaa iästä riippumatta yleensä enemmän sosiaalisia kontakteja. (Mielenterveyden keskusliitto; Mielenterveystalo.)

TEHTÄVÄ

1. Miksi me koemme tässä aikakaudessa erityisesti yksinäisyyttä, kun yhteys muihin on helpompaa kuin koskaan?
2. Mitä on emotionaalinen yksinäisyys ja miten siihen voisi vaikuttaa?
3. Entä sosiaalinen yksinäisyys, mitkä toimenpiteet koulussa vähentävät mielestäsi sosiaalista yksinäisyyttä?
4. Mitä tarkoittaa kahden tason näkökyky?
5. Miten voin opettajana olla vahvistamassa nuorten kahden tason näkökykyä?

Alla olevissa teksteissä koulutukseen osallistuneet opettajat ovat pohtineet aihetta ja kirjoittaneet ajatuksia tehtävän pohjalta. Tekstistä löydät tärkeitä huomioita muun muassa verkossa tapahtuvasta kiusaamisesta.

Ota tästä talteen näkökulmia osaksi omaa ajatteluasi. Voit myös käsitellä aiheita yhdessä oppilaiden kanssa.

Miksi tässä aikakaudessa koetaan erityisesti yksinäisyyttä, vaikka yhteys muihin on helpompaa kuin koskaan?

Teemmekö itsemme liian tärkeiksi työlle ja harrastuksille ja samalla inhimillisyyks sekä toisten kohtaaminen kärsivät?

“Yhteiskunnan ihanteet eivät tue yksinäisyyden vähentämiseen liittyviä toimenpiteitä, vaan päinvastoin lisäävät yksinäisyyttä. Yksilöllisyys, pärjäävyys ja itsenäisyys ovat tavoitteita, joita korostetaan lapsesta saakka. Avun pyytäminen, jakaminen ja neuvon kysyminen ovat usein toissijaisia tavoitteita; vain etappeja matkalla kohti yksin pärjäämistä. Kuitenkin ystävyys rakentumisessa avun vastaanottaminen ja saaminen on aivan keskeistä. Niiden kautta rakentuu luottamus ja side ihmisten välille.”

“Tuntuu, että meillä ei enää ole normaalia, luonnollista yhteyttä ihmisiin. Eletään sovittujen aika-tilojen, treffien ja sopimusten ajassa. Kiireinen arki on poistanut Suomesta kyläilykulttuurin. Ennen pystyi käväisemään toisen luona yllättäen. Nykyään pitää varata aika kalenteriin. Kukaan ei uskalla piipahtaa käymään, koska ei tiedä mikä keskeytyy.”

“Teemmekö itsemme liian tärkeiksi työlle ja harrastuksille ja samalla inhimillisyyks sekä toisten kohtaaminen kärsivät? Kukaan ei uskalla edes ehdottaa spontaania tapaamista, koska pelkää “leimaantumista” alisuoriutujaksi, kunnianhimoa vailla olevaksi tavalliseksi tallaajaksi.”

“Työelämän hektisyys ja vaativuus voivat olla yksi syy sille, että monet eivät enää jaksaa vapaa-ajallaan pitää yllä ihmissuhteita millään tavalla. Toisaalta työn kautta tulevat ihmissuhteet eivät välttämättä tyydytä syvällisten sosiaalisten kontaktien tarvetta ja työyhteisöstä huolimatta henkilö voi kokea itsensä yksinäiseksi. Joskus yksinäisyys työryhmässä voi jopa korostua, jos henkilö ei koe kuuluvansa henkisesti työyhteisöön.”

“Elämme yksilökeskeisessä kulttuurissa. Nuoret kokevat paineita olla sosiaalisesti aktiivinen, muita inspiroiva, osallistuva, tiedostava, kaunis, trenattu, vegaani tai ainakin fleksaaja, maailmaa nähnyt, kaiken jo kokenut, aito, lämmin, kaikkien kaveri, mutta kuitenkin jotenkin erityinen ja erilainen. “

“Korona-aika on lisännyt eri ikäisten ihmisten yksinäisyyttä. Yhteiskunnassa on eletty pitkään poikkeavaa elämää yhteen kokoontumisten suhteen, turvavälineen ja maskeineen. Lähikontaktit ovat harventuneet.”

“Nykypäivänä kommunikoidaan paljon erilaisten digitaalisten välineiden avulla. Viestintävälineiden kautta kommunikointi ei korvaa kuitenkaan kasvokkaista vuorovaikutusta. Suurin osa meistä kaipaa oikeita kanssakäymisen hetkiä toisten ihmisten kanssa. Ilmeet, eleet, kosketukset ja lyhyetkin keskusteluhetket ovat meille tärkeitä. Niitä ei digi pysty korvaamaan. “

“Yksinäisyyttä lisää sosiaalisessa mediassa esiin tulevat viestit ja kuvat toisten elämästä, tapahtumista ja tapaamisista. Monet sosiaalisen median alustat ovat nykyään enemmän alustoja, joissa omaa elämää esitellään toisille eikä niinkään oikeasti pidetä yhteyttä toisiin ihmisiin. Tällaisessa tilanteessa

syntyy helposti vääristynyt käsitys siitä, että kaikilla muilla on paljon merkityksellisiä ihmissuhteita ja paljon kontakteja ja voi kokea, ettei oma sosiaalinen verkosto ole riittävä tai kelpaava.“

Yksinäisyys ja kiusaaminen verkossa

“Verkossa tapahtuvan kiusaamisen tavat voivat olla aikuisille vieraita”

Sosiaalisessa mediassa on samoja kiusaamisen ja ulkopuolelle jättämisen tapoja kuin oikeassa elämässä. Sosiaalisen median aiheuttama yksinäisyyden tunne on nuorille ahdistavaa. Verkossa tapahtuvan kiusaamisen ikävin puoli on, että nuoret eivät pääse sitä karkuun kotona, koulussa, vapaa-ajalla tai harrastuksissa, puhelin on mukana kaikkialla, vuorokauden ympäri.

Verkossa tapahtuvan kiusaamisen tavat voivat olla aikuisille vieraita. Oppilaat käyttävät toistensa kanssa viestittelyyn paljon nuorten suosimia pikaviestipalveluita, kuten Tik-Tokia ja Snapchatia. Esimerkiksi Snapchatissa se, että jättää toisen huomioimatta tai ei avaa kuvia, voidaan tulkita kiusaamiseksi. Kiusaamista ja ulkopuolelle jättämistä voi olla myös se, että siirtää kaverin pois suosituimpien käyttäjien “Best Friend-listalta”. Lisäksi sijainnin kertomatta jättäminen tietyille ihmisille voi olla ulkopuolelle jättämisen ele.

Kiusaamisen signaalien tulkitseminen aikuisen näkökulmasta on vaikeaa. Nuorille esimerkiksi jokin emoji voi merkitä aikuisen tietämättä haukkumista, kiusaamista tai alentamista. Opettajien ja koulun henkilökunnan on aiempaa haastavampi saada selville, kuka on yksinäinen tai miten yksinäisyys ilmenee nuoren elämässä. Näennäisesti voidaan ottaa mukaan ryhmätyön tekemiseen tai keskusteluun, mutta muutoin jätetään porukan ulkopuolelle sosiaalisessa kanssakäymisessä (live ja virtuaali), jolloin nuori itse kokee yksinäisyyttä, mutta aikuiset eivät sitä näe.

Sosiaaliseen mediaan ei kuulu myöskään syvällisyys ja pitkäjänteisyys. Asiat virtaavat eteenpäin vauhdilla ja eilinen on tänään jo mennyttä ja vanhaa. Yhteydenpito ei rakennu syvälliselle keskustelulle tai ihmisiin tutustumiselle. Se rakentuu nokkeluudelle ja ketteryydelle. Oletuksena on, ettei kukaan jaksaa lukea enempää tai ketään ei kiinnosta. Mielikuva ihmisestä rakennetaan lyhyiden ja nasevien kommenttien sekä muokattujen kuvien perusteella.

Turvallisten ystävyysuhteiden rakentaminen voi jo pelkästään kommunikointitaitojen puutteen takia muodostua haastavaksi. Halua olisi, mutta ei välttämättä taitoa lähestyä toista ja kertoa millainen itse oikeasti on. Ystävyys ja syvällisten, turvallisten ihmissuhteiden rakentaminen vie aikaa ja vaatii useita kohtaamisia. Ystävyys rakentuu pienistä paloista vähitellen.

Vinkkejä yksinäisyyden ennaltaehkäisyyn ja vähentämiseen kotona ja koulussa

- Järjestäkää koulussa aikaa ja mahdollisuuksia spontaanille keskustelulle koulun nuorisotyöntekijän, terveydenhoitajan, opon tai kuraattorin kanssa.
- Kehittäkää koulussa välitunneille ohjattava yhteisöllistä tekemistä.
- Luokaa koulussa tilanteita tutustumiseen ja ryhmäytymiseen. Ryhmäytymisen tulee olla jatkuvaa, ei esimerkiksi ainoastaan 7. luokan alussa tapahtuvaa toimintaa.
- Työpareja ja -ryhmiä tulee vaihdella ja valintaprosessit niihin tulee olla sellaisia, ettei kukaan jää ulkopuolelle tai viimeiseksi. Opettaja voi myös koettaa löytää ryhmästä yksinäiseltä vaikuttavalle oppilaalle sopivan parin tai ryhmän.
- Yhteistyö- ja yhdessäolotaitoja on tärkeää opettaa tavoitteellisesti. Opetellaan tervehtimisen kulttuuria ja puhutaan sanattoman ja sanallisen viestinnän merkityksestä.
- Kouluun voi luoda pieniä ryhmiä tai kerhoja, joihin kaikilla on vapaa pääsy. Harrastuskerhot voivat olla hyviä paikkoja löytää kavereita. Koulun ulkopuoliset harrastukset voivat olla kalliita, eikä kaikilla ole mahdollisuuksia osallistua niihin. Ilmaiseen, koululla tapahtuvaan harrastukseen jäämisen kynnyks on matala.
- Tehtäviä voi jakaa opettajajohtoisesti niin kauan, että ryhmädynamiikka on kehittynyt ja oppilaat osaavat olla jo enemmän itseohjautuvia sosiaalsiin suhteisiin.
- Pienet ryhmät, oppilaiden tunteminen, riittävän ajan tarjoaminen tutustumiseen ja ryhmäytymiseen sekä erilaisuuden hyväksyminen ja salliva ympäristö ovat tärkeitä keinoja yksinäisyyden vähentämisessä.

Kotitalouden tunneilla on syntynyt ystävyysuhteita, jotka ovat jatkuneet yli yläkoulun. Esimerkiksi valinnaisryhmiin oppilaat tulevat eri luokilta jolloin oppitunneilla tarjoutuu luonteva mahdollisuus tutustua myös rinnakkaisluokkien oppilaisiin. Kotitalous on myös siitä hyvä oppiaine, että tekeminen ei tapahdu yleensä täysin yksin, vaan kavereita on autettava ja työnjaosta on sovittava.

Kahden tason näkökyky

Globaalit kriisit, kuten ilmastonmuutos, pandemiat tai poliittinen epävakaus ovat tulleet viime aikoina tutuiksi ja koetelleet ihmisten jaksamista ja heikentäneet turvallisuuden tunnetta. Miten opettaja voi tukea nuorten hyvinvointia ja vahvistaa nuorten tulevaisuudenuskoa haastavien aikojen keskellä?

Yksi näkökulma tarkastella globaaleja kriisejä ja löytää työkaluja haastavien aiheiden käsittelyyn on niin sanottu kahden tason näkökyky. Kahden tason näkökyvyn käsitteen on luonut teologi ja tutkija Panu Pihkala. Kahden tason näkökyky tarkoittaa, että on tärkeää kyetä havaitsemaan samanaikaisesti sekä maailmassa tapahtuvat uhkaavat ja kielteiset asiat että positiiviset ja toivoa luovat asiat. Käsitettä on käytetty erityisesti puhuttaessa ilmastonmuutoksesta ja ympäristöahdistuksesta, mutta se sopii myös muiden globaalien kriisien tarkasteluun. Kahden tason näkökyvyn mukaan omaa hyvinvointia tulee vahvistaa ja on hyvä pysähtyä havaitsemaan elämässä olevia hyviä asioita – ja sallia itselleen ilon ja onnellisuuden tunteet, vaikka samanaikaisesti olisi huolissaan maailman tilanteesta.

Pihkalan mukaan "toivo on toiminnan perusta ja jaksamisen edellytys". (Ahtola 2021, Hyvää yhdessä -täydennyskoulutus, Kotitalousopettajien liitto ry; Ympäristökasvatus-lehti 2/2018.)

Miten opettaja voi vahvistaa nuorten kahden tason näkökykyä?

Ota tästä vinkit talteen!

- Opettaja voi olla läsnä nuorten elämässä ja opettaa nuoria kiinnittämään huomiota myös vallitseviin hyviin asioihin. On tärkeä vahvistaa omaa ja nuorten suhtautumista siihen, että on paljon asioita, joista voi olla kiitollinen haasteista huolimatta.
- Oppitunneilla voidaan käsitellä nuorten mieltä askarruttavia asioita. Pienissä arjen asioissa kulta-reunuksen löytäminen auttaa siinä, että hyvät asiat pystyy myöhemminkin elämässä näkemään myös isommassa mittakaavassa.
- Opettaja pystyy koulun arjessa voimaannuttamaan oppilaita pienillä tunnetaitoihin liittyvillä tehtävillä – luokka voi vaikkapa pohtia syitä hymyyn tänään – ja tehdä niistä luokan seinille posteireita. Oppituntien alkuun voi pitää pieniä rentoutus- tai hengitysharjoituksia, kertoa huomioitaan mistä itse opettajana on ollut oppilaistaan iloinen ja onnellinen sekä muistaa kiittää oppilaita ihan pienistäkin asioista.
- Oppilaat tulisi kohdata nuorina, ei vain oppilaina. Tunnin aluksi voi kysyä mitä kuuluu, miten menee? Opiskelua ei tarvitse aloittaa heti.
- Opettajan tulee muistaa, että tunteet ovat sallittuja. Joskus nuoren elämässä olevat haasteet saattavat näkyä voimakkaina tunteina ja jos nämä kieltää, samalla myös väheksyy nuoren kokemuksia ja tunteita. Erialaisten tunteiden hyväksyminen ja tunteiden sanoittaminen on tärkeää myös nuorille.
- Omasta hyvinvoinnista huolehtiminen auttaa jaksamaan myös toisten hyvinvoinnin tukemisessa. Hyvinvointia vahvistavia asioita ovat muun muassa hyvä arki, uni, ravitsemus, liikunta, raitis ilma ja sosiaaliset kanssakäymiset, ihmissuhteet, ongelmanratkaisut ja avun hakeminen tarvittaessa.

Vaikuttaminen

Mitä on vaikuttaminen?

Vaikuttaminen on muu muassa pyrkimystä muuttaa tai säilyttää olosuhteita, mielipiteitä tai käytäytymistä vastaamaan omia arvoja ja intressejä (Uusikangas 2021, Hyvää yhdessä -täydennyskoulutus, Kotitalousopettajien liitto ry).

Teemme koko ajan valintoja perheenjäseninä, ystävinä, opiskelijoina, kuluttajina ja kansalaisina. Valinnoillamme on aina vaikutusta sekä omaan arkielämäämme että yhteisiin asioihimme. Meillä on vastuu siitä, mitä teemme tai jätämme tekemättä. Meillä on myös oikeus vaikuttaa asioihin. Vaikuttamisen päämääränä on, että jokin asia muuttuu tai säilyy ennallaan. (Opetushallitus).

Edustuksellisilla foorumeilla vaikuttaminen tapahtuu nuorisovaltuustoissa, lapsiparlamentissa, oppilaskuntien hallituksissa, kunnan eri lautakuntien tai koulujen johtokuntien jäsenenä. Monessa kunnassa kehitetään systemaattisesti uusia lasten ja nuorten osallistumisen ja vaikuttamisen rakenteita (THL).

Vaikuttaminen kotitalousopetuksessa

“Kotitalousopetuksessa kehitetään kanssaihmisistä huoltapitäviksi lähimmäisiksi ja kasvetaan perheen, kodin ja yhteiskunnan aktiivisiksi jäseniksi” (OPS, 2014). Kotitalousopetuksen sisältöalueet ruokaosaminen ja ruokakulttuuri (S1), asuminen ja yhdessä eläminen (S2) sekä kuluttaja- ja talousosaaminen kodissa (S3) tarjoavat laajat mahdollisuudet vaikuttamisen harjoitteluun arkielämän eri osa-alueilla. Erityisesti opetuksessa korostuu omaan ja läheisten elämään, ympäristöön sekä yhteiskuntaan vaikuttaminen oman toiminnan ja valintojen kautta. Opetuksessa hyödynnetään paikallisia, alueellisia ja globaaleja ajankohtaisia aiheita. Kotitalousopetuksessa harjoitellaan myös oman mielipiteen esiin tuomista, rakentavaa keskustelua ja oman toiminnan ohjausta.

VAIKUTTAMINEN, OSA 1.

Tämä osio pohjautuu Nuorisovaltuustojen liitto ry:n osallisuusasiantuntijana toimineen Vihtori Suomisen Vaikuttamisvalmennukseen: Kotitalousopetuksen ja aktiivisen kansalaisuuden jäljillä. Mitä vaikuttamisen kokemus tarkoittaa nuorelle ja mikä on sen merkitys arkisessa koulutyössä sekä laajemmassa yhteiskunnallisessa kontekstissa.

TEHTÄVÄ

Kotitalousopetus tukee monella tapaa nuoria kasvussa yhteiskunnan aktiivisiksi jäseniksi. Valmistele oppilaille kotitalouden oppimistehtävä, joka tukee laajemmin yhteiskunnallisista kysymyksistä kiinnostumista. Tehtävä voi olla esimerkiksi tapahtuman, somekampanjan, mielipidekirjoituksen tai video-, kuva- tai ääniteoksen suunnittelu. Tehtävä voi myös esimerkiksi pyrkiä innostamaan oppilaita toimimaan sen eteen, että kotikunnasta (tai lähiympäristöstä) saataisiin viihtyisämpi ja parempi paikka.

Alla olevat tehtävät ovat koulutukseen osallistuneiden opettajien kehittämiä ja toteuttamia. Kokeile näitä omien oppilaittesi kanssa!

“Vaikuttavia valintoja arjessa” -kestävyys-teemaiset messut

Tehtävänä on järjestää kestävyys-teeman mukaiset messut koulussa. Messut voi järjestää kotitalousopetuksen puitteissa tai esimerkiksi monialaisena oppimiskokonaisuutena yhteistyössä muiden oppiaineiden ja opettajien kanssa.

Kotitalousopetuksessa oppilaat kokoavat ryhmissä tietoa ja materiaalia liittyen kestävään ruokaan, vaatteisiin, tekstiilihuoltoon, kulutukseen ja kodinhoitoon. Ryhmät suunnittelevat messuille informatiivisia ja toiminnallisia pisteitä valitsemastaan aiheesta. Eri pisteissä on mahdollisuus kokeilla asioita, vertailla sekä tehdä valintoja. Oppilaat voivat suunnitella messuille postereita, videoita, kuvia, installaatioita, toiminnallisia tehtäviä jne. Vain mielikuvitus on rajana! Olennaista on, että oppilaat voivat messuilla nähdä ja kokeilla asioita (esim. vertailla materiaaleja, toteuttaa ruokamaistelua jne.).

Messujen järjestämistä on hyvä pohjustaa käsittelemällä ensin opetuksessa, mitä kestävä kehitys tarkoittaa ja miten arkielämässä voi tehdä kestäviä valintoja. Myös tiedonhaun taitoja ja lähdekriittisyyttä kannattaa harjoitella ennen tehtävän tekemistä.

Tehtävän toteutustapaa on mahdollista supistaa tai laajentaa käytössä olevien resurssien mukaan. Messut voivat koskea koko koulua ja sinne voidaan kutsua myös esimerkiksi oppilaiden huoltajia. Pienemmässä mittakaavassa oppilaat voivat suunnitella ryhmissä toimintapisteitä myös esimerkiksi yksittäisille kotitalouden oppitunnille omassa opetusryhmässä.

“Hyvän mielen lähettiläät”

Oppimistehtävän aiheena on hyvän mielen toiminta kaupungissa sijaitsevista erilaisista palvelukohteista. Tavoitteena on tutustuttaa ja innostaa oppilasta pyyteettömään lähimmäisen auttamiseen ja ilahduttamiseen. Virikkeenä tehtävän annossa voi olla video sivustolta <http://www.vievanhusulos.fi/materiaalit/>

Oppilaat valitsevat mieleisensä kohteen, joka voi olla esimerkiksi päiväkotia, palveluasumisyksikkö, omat tai kaverin isovanhemmat tai joku muu apua tarvitseva ihmisryhmä omalta paikkakunnalta.

Oppilaat etsivät netin kautta yksin, pareittain tai kolmen hengen ryhmissä, mitä erilaisia palveluja kotipaikkakunnalla on saatavilla. Näistä he valitsevat itselleen kiinnostavimman kohteen, johon he ottavat yhteyttä kysyäksään mahdollisuutta päästä käymään ilahduttamassa asukkaita. Opettaja voi tarvittaessa olla apuna yhteydenottovaiheessa.

Ennen yhteydenottoa oppitunnilla suunnitellaan, millaista ohjelmaa oppilaat haluavat esittää tai miten auttaa. Oppilaiden käynnin aikaista toimintaa voisi olla mm. musisointi, laulu, pelit, bingo, kauppa-apu, ATK-apu, tietovisa, kynsien lakkaus, kampaukset, tarinointi, ulkoiluttaminen, lehtien lukeminen, lastenlaulut, näytelmä, nukketatteri tai itse valmistetuilla leivonnaisilla ilahduttaminen.

Oppilaat esittelevät oman suunnitelmansa oppitunnilla. Suunnitelmasta on hyvä selvittää ohjelma, vierailun kesto sekä tarvittava materiaali. Suunnittelijoilla on tällöin mahdollisuus saada palautetta ja kehittämisehdotuksia kavereiltaan.

Koska kaikilla oppilailla ei ole uskallusta tai halua mennä outoon ympäristöön, esimerkiksi palveluyksikköön, eikä myöskään autettavia läheisissä, on hyvä varata mielekästä tehtävää myös koululle. Nämä oppilaat voivat pohtia, millä tavoin voisivat luoda hyvää mieltä omalta osaltaan. Oppilaat voivat esimerkiksi askarrella joulukortteja yksinäisille vanhuksille (<https://www.siskotjasimot.fi/joulupostia/>) tai he voisivat kirjoittaa aiheesta artikkelin koulun nettisivuille tai paikalliseen lehteen.

“Kotitalousopetuksen tapahtumapäivä”

Suunnitelkaa kotitaloustunnilla kaikille avoin tai jollekin tietylle kohderyhmälle suunnattu tapahtuma läheisellä asukastalolla (esim. nuorisoseura, kumppanuustalo, kansalaisjärjestön asukastila tms.). Oppilaat saavat keksiä tapahtumalle teeman ja nimen. Tapahtuma voi olla esimerkiksi lasten tapahtuma, jolloin ohjelmassa voi olla esimerkiksi leikkejä (onkimista jne.) sekä mehu- ja välipalatarjoilu. Oppilaat suunnittelevat tarjottavat ja valmistavat ne sekä hoitavat tarjoilun. Oppilaat laativat työvuorot ja valitsevat vastuuhenkilöt eri tehtäviin. Tapahtuman voi toteuttaa myös yhteistyössä eri järjestöjen kanssa, jolloin oppilaille tulee samalla tietoisuutta eri järjestöjen toiminnasta. Opettaja tukee ja auttaa yhteydenotoissa.

Aikaisemmin olemme tehneet yhteistyötä esim. seurakunnan kanssa. Heillä oli yhteisvastuu-tapahtuma ja me leivoimme oppilaiden kanssa heille pullia, mitä he saivat myydä yhteisvastuukeräykseen.

“Koululaisten varjoäänestys”

Vaalien aikaan koululla voidaan järjestää esimerkiksi ysiluokkalaisille “varjoäänestys” - eli harjoitella äänioikeuden käyttämistä ja tutustua samalla äänestystapahtumaan. Järjestäjinä voivat olla vaikka

7. ja 8. luokkien oppilaat. Seiskaluokkalaiset voivat järjestää tarjoilun äänestäjille järjestämällä vaalipaikalle esimerkiksi kotitaloustunnilla leivotut pullat, jotain suolaista sekä teetä, kahvia ja mehua. Koulun ruokalan kanssa voidaan harjoitella yhteistyötä sopimalla esimerkiksi astioiden lainauksesta ja pesusta koulun laitoskeittiössä. Tilanne todennäköisesti vaatii eri oppiaineiden tunteja, joten opettajien ja koulun on sitouduttava toimintaan yhdessä. Tapahtuma järjestetään yhdessä muiden opettajien kanssa ja se voidaan kytkeä muihin oppiaineisiin, jolloin esimerkiksi 8. luokan oppilaat voivat järjestää vaalimainokset ja äänestyspaikan sekä ääntenlaskennan. Näin voitaisiin luoda luonnollisen tuntuinen äänestystilanne. Eri tehtävät voidaan jakaa pienempiin osiin eri luokkien ja oppiaineiden kesken.

“Yritykset osana yhteiskuntaa -tiedonhakutehtävä”

Tavoitteena on tukea opiskelijan kasvua yhteiskunnan aktiiviseksi jäseneksi. Tehtävän avulla saadaan tietoa eri yrityksistä, niiden tuotteista, ammateista ja yrityksen yhteiskunnallisista tavoista toimia.

Olen syksyn aikana antanut seuraavan tehtävän, joka on ollut todella opiskelijoita kiinnostava ja motivoiva. Lisään tähän aiheeseen liittyvän bonustehtävän. Tehtävä liittyy Arjen ja yhteiskunnallisen osallisuuden taidot -opintokokonaisuuteen. Tehtävässä on myös monia kotitalouteen liittyviä yrityksiä.

Ensin keskustellaan laajasti, mitä erilaisia yrityksiä ja organisaatioita Suomesta löytyy. Haluttaessa voidaan laajentaa aihetta globaalisti. Kun löytyy alat, esimerkiksi elintarvike-, vaate-, auto- ja kemianteollisuus, tai ravitsemispalvelualat, hoiva-alat, jne, jokainen opiskelija valitsee yksin tai yhdessä parin kanssa vähintään kolme yritystä tai organisaatiota. Saa valita enemmänkin. Jokainen tekee vastauksista esim. power point -esityksen.

Tehtävä:

1. Valitse vähintään kolme itseäsi kiinnostaa yritystä/organisaatiota, joista laadit power point -esityksen.
2. Etsi valitsemistasi yritysten/organisaatioiden logot tai tunnukset (netistä). Liitä ne esitykseen.
3. Kerro yrityksen/organisaation historiasta, tuotevalikoimasta, henkilöstömäärästä sekä muista tärkeistä ja itseäsi kiinnostavista asioista. Lisää tiedot esitykseen.
4. Esittele muulle ryhmälle valitsemasi yritykset/organisaatiot. Perustele, miksi valitsit kyseiset yritykset esitykseesi.

Bonustehtävä:

Miten parantaisi nuorten elämää omassa kunnassasi? Pohdi ja ideoi paikka, yritys, järjestö, tapahtuma tms., jolla yhteiskunnallisesti voisit lisätä nuorten osallisuutta paikkakuntasi tapahtumiin ja sitä kautta muun muassa kunnan valintoihin. Voit kehittää myös oman logon tapahtumalle/yritykselle.

Jokainen oli tehnyt monipuoliset ja upeat esitykset. Palautushetkellä opiskelijat kertoivat innostuneesti valitsemastaan yrityksestä. He olivat käsitelleet yrityksen kestävä kehitystä, taloudellisuutta, tuotteen raaka-aineisiin liittyviä asioita (kasvatusmaa, tuotanto kyseisessä maassa, kuten työolot ja työntekijät),

tuotevalikoimaa, tuotteiden valmistamista, työntekijämäärää, hintaa ja tuotteen myyntiä. Yrityksistä ja tuotteista käytiin monipuolista keskustelua niin kansallisesti kuin kansainvälisestikin, koko yhteiskuntaamme ajatellen. Myös kiertotalous sai vahvaa kannatusta.

Alle on koottu opettajien ajatuksia nuorten vaikuttamisesta kotitalousopetuksessa, koulu- maailmassa sekä laajemmin yhteiskunnassa. Poimi ideat ja ajatukset omaan opetukseesi!

Kotitalousopetus ja nuorten vaikuttaminen

“Kotitalousopetuksen yhtenä tehtävänä on opettaa sitä, kuinka omilla valinnoilla voi vaikuttaa omaan elämään sekä ympäristöön ja yhteiskuntaan (työllisyys, ekologisuus, turvallisuus jne.)”

“Kotitalous-oppiaine on nimenomaan yhteiskunnallinen oppiaine taitoaineen rinnalla.”

“Kuluttaminen on yksi merkittävimmistä vaikuttamiseen kannustavista osa-alueista kotitalousopetuksessa. Kuluttamisen kautta yksilö voi osaltaan vaikuttaa hyvin monenlaisiin asioihin. Vaikka lapset ja nuoret eivät ole vielä vastuussa kotitalouksiensa hankinnoista, kotitalousopetuksen yhtenä tarkoituksena on kuitenkin suunnata nuorten ajatuksia myös tulevaisuuteen, aikuisuuteen ja täysivaltaisena yhteiskunnan jäsenenä toimimiseen.”

“Matalan kynnyksen käytännön esimerkkinä oppilaiden osallisuutta voi lisätä oppitunneilla antamalla heidän päättää jotakin, vaikkapa leivotko tänään muffineita vai kakkua. Helppoja vaikuttamisen keinoja on myös antaa oppilaiden päättää esimerkiksi lisäkkeeksi tulevat perunat tai valmistuuko jauhe- lihasta pyöryköitä, pihvejä vai ihan jotain muuta. “

“Oppilaat saavat tehdä kotitaloustunneilla omia ateriasuunnitelmia, leivontasuunnitelmia ja äänestää opetuskertojen sisällöistä. Oppilaat esittävät toiveita, joiden pohjalta suunnittelen kurssien sisällöt. Eri luokka-asteiden kanssa toteutamme erilaisia projektitöitä, jolloin nuoret saavat vastuuta myös opetuskertojen suunnittelusta.”

OPPIMISTEHTÄVÄ

“Kierrätyslupaus -somekampanja”

Kotitalousopetuksessa harjoitellaan vaikuttamista arkisten valintojen kautta. Tämä tehtävä sopii kierrätys-aiheen käsittelyn yhteyteen kotitalousopetuksessa. Tutustukaa ensin oman paikkakuntanne kierrätyskäytäntöihin ja jätteiden lajitteluun yleisellä tasolla sekä harjoitelkaa kierrättämistä koulussa.

Tämän jälkeen oppilaiden tavoitteena on tehdä joko yksin tai pareittain omat kierrätyslupauksensa eli päättää jokin jätteiden lajitteluun ja kierrättämiseen liittyvä asia, johon he haluaisivat kiinnittää koulussa ja omassa elämässään enemmän huomiota. Kierrätyslupaus voi olla konkreettisesti vaikka seuraavanlainen: “en heitä biojätettä sekajättee-

seen” tai “irrotan lasitölkkien metallikannet ja lajittelen aina lasin ja metallin erikseen”. Kierrätyslupaus on siis jokin kierrättämiseen liittyvä asia, johon oppilaat lupaavat kiinnittää jatkossa enemmän huomiota. Oppilaat voivat haastaa myös perheensä sekä kaverinsa tekemään oman kierrätyslupauksensa.

Varsinaisena tehtävänä jokainen oppilas tai oppilaspari laatii sosiaaliseen mediaan tuotoksen, johon tulee sisällyttää seuraavat asiat:

- a) lyhyt tietoisuus jätteiden lajittelusta omaan kierrätyslupaukseen liittyen
- b) aiheeseen liittyvä sopiva kuva (otetaan koulussa)
- c) varsinainen kierrätyslupaus

Tuotokset esitetään muulle luokalle ja jaetaan kotitalouden omaan someen (ja toivottavasti myös eteenpäin) esimerkiksi hashtagilla #mäkierrätän #kierrätyslupaus tai muulla valitsemallanne temalla.

Koulun rooli vaikuttamiseen kannustamisessa

“Koulussa vaikuttamista harjoitellaan aluksi pienissä asioissa. On tärkeää, että oppilas pystyy tuomaan omat mielipiteensä omassa ryhmässä esille ja voi näin kokea tulleeensa kuulluksi sekä vaikuttavansa yhteisiin asioihin. Kun rohkeus ja kokemus kasvaa, niin vaikuttaminen laajenee kenties osallisuutena oman kodin ja koulun asioihin. Vahvat positiiviset kokemukset kantavat ja vaikuttaminen voi lopulta suuntautua koko yhteiskuntaan.”

“Yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta puhuttaessa täytyy muistaa sensitiivisyys. Koulun pitäisi olla puolueeton ja huomioida kaikkia näkökulmia tasapuolisesti ja oikeudenmukaisesti. Opettaja ei saa lobata omia ideologioitaan ja painottaa liiaksi omia näkemyksiään.”

“Yläkoulussa on ollut havaittavissa, että kiinnostus ja osallistuminen yhteisten asioiden hoitamiseen kasaantuu usein samoille oppilaille. Olisi tärkeä löytää uusia vaikuttamisen väyliä käyttämällä niitä kanavia, jotka oppilaat kokevat omakseen. Tässä asiassa tulisi kuunnella asiantuntijoita eli oppilaita itseään.”

“Hyvin usein erilaiset vaikuttamishankkeet ovat aikuisten luomia. Kyseessä taitaa olla kouluissa hyvin tyypillinen eetos - nuoret eivät koe osaavansa vaikuttaa tai tuoda esiin ideoita - ellei vaikuttamista aloiteta pienissä asioissa ja tehtävissä. Oppilaita pitäisi valmentaa tällaiseen pienestä pitäen, kasvat- taen vastuuta ja tehtävien laajuutta vähitellen. Yhä edelleen koulussa me aikuiset ja opettajat määräämme aika lailla kaikesta - tämä ei kehitä oppilaiden omaa ajattelua tai kykyä ideoida uusia tem- pauksia.”

“Koulu ei ole mikään muusta yhteiskunnasta irrallinen saareke. Vaikuttamisen näkökulmasta yhteis- työ koulun ulkopuolisten sidosryhmien kanssa on tärkeää. Yhteistyön muotoja ja erilaisia sidosryhmiä on paljon. Tämä on tulevaisuuden asia, jota koulumaailmassa pitää kehittää.”

“Nuorten vaikuttamiselta katoaa pohja, jos todellisia mahdollisuuksia asioiden vaikuttamiseen ei ole. Nuorten todellisia vaikuttamismahdollisuuksia tuleekin lisätä koulussa ja koko yhteiskunnassa.”

VAIKUTTAMINEN, OSA 2.

Tämä osio pohjautuu väitöskirjatutkija Tarna Kanniston (filosofian oppiaine, Valtiotieteellinen tiedekunta, Helsingin yliopisto) luentoon: *Onko koulu oikeudenmukainen kaikille lapsille ja nuorille?*

TEHTÄVÄ

Minkälaiset oikeudenmukaisuuden muodot ovat mielestäsi erityisen tärkeitä kotitalousopetuksen sisällöille tai kotitalousopetuksen työskentelytavoille ja miksi?

Alla olevat katkelmat ovat koulutukseen osallistuneiden opettajien pohdintoja tehtävän pohjalta.

Oikeudenmukaisuus kotitalousopetuksessa

“Opettajan tulee ottaa huomioon, että luokassa on erilaisista kodeista tulevia oppilaita”

“Perinteisesti yksi kotitalousopetuksen pääperiaatteista on ollut ja on edelleen tasa-arvo. Jokainen oppilas osallistuu kaikkiin tehtäviin.”

“Kotitalouden sisällöissä oikeudenmukaisuus tulee erityisesti esiin kodin työnjaosta puhuttaessa. Sukupuoli ei voi määrittää kodista huolehtimista.”

“Opettajan tulee olla sensitiivinen ja ottaa huomioon, että luokassa on erilaisista kodeista tulevia oppilaita (esim. elämäkokemukset, uskonto, varallisuus). Yhtä oikeaa tai väärää totuutta siitä, miten kotona tulee asua, elää ja olla, ei ole.”

“Toisille sopii paremmin toisenlainen toimintatapa kuin toisille. Oikeudenmukaisuutta on, että löytyy tarpeeksi erilaisia mahdollisuuksia toteuttaa tehtävä.”

“Opetustilojen sijainti ja materiaalit voivat olla haasteellisia niille oppilaille, joilla on esimerkiksi liikumisen esteitä (pyörätuoli, kainalosauvat tms.) tai vaikeuksia toimia tietynlaisessa tilassa (vaikeuksia sietää kovia ääniä, suuria ryhmiä). Uusienkin luokkatilojen suunnittelussa tämä asia usein unohdetaan. Pöytätasojen korkeudessa on hyvä ottaa huomioon se, että ryhmän oppilaat saattavat olla hyvin eri pituisia. Kotitalousluokassa olisi hyvä olla ainakin yksi korkeussäädettävä työpiste.”

“Oikeudenmukaisuutta lisää oppilaiden tasapuolinen kohtelu. Oppilaat ovat tärkeitä siitä, että opettaja kohtelee kaikkia oikeudenmukaisesti - eli kaikkia koskevat samat oikeudet ja säännöt.”

“Ylöspäin eriyttäminen on haastavaa rajallisten resurssien takia. Taitavat oppilaat, jotka jo osaavat paljon hyötyisivät hieman haastavammista tehtävistä. Toisaalta kannustan heitä hyödyntämään osaamistaan yhteistyö- ja vuorovaikutustaitojen harjoitteluun eli siihen, että he auttavat muita ryhmäläisiä ja ottavat vastuuta myös luokan yhteisistä asioista. On myös hyväksyttävä se, etteivät kaikki tule saavuttamaan täysin samoja tiedon ja taidon osaamistasoja monipuolisesta ja erilaisuudet huomioivasta opetuksesta huolimatta.”

“Tärkeää on, että oppilaita kuunnellaan sääntöjä tehdessä. Toki opettajalla on tiedossa selvät, esim. työturvallisuuteen liittyvät säännöt, mutta oppilaita voi ottaa mukaan yhteistyötaitoihin liittyvien sääntöjen laatimiseen.”

“Koulutuspaneeli kaupunginvaltuutetuille”

Järjestäkää koululla paneelikeskustelutilaisuus kaupunginvaltuutetuille. Oppilaat kutsuvat opettajien avustuksella koululle kaupunginvaltuutettuja ns. koulutuspaneeliin. Oppilaat laativat valtuutetuille koulua ja koulutusta koskevia kysymyksiä, joista valitaan sopivimmat esimerkiksi äänestämällä. Kysymykset lähetetään etukäteen kaupunginvaltuutetuille. Koulun liikuntasalissa tai muussa vastaavassa tilassa järjestetään paneelikeskustelu, jossa on mukana mahdollisimman monen puolueen edustaja kaupunginvaltuustosta. Oppilaista valitaan muutama juontaja, jotka esittävät ennalta valitut kysymykset valtuutetuille. Koulun muut oppilaat ja henkilökunta toimivat yleisönä ja lopuksi myös yleisön joukosta on mahdollisuus esittää kysymyksiä, jotka liittyvät esimerkiksi kouluun, opiskeluun, koulun tiloihin ja määrärahoihin. Tässä yhteydessä oppilaat voivat myös esittää toivomuksia, mihin suuntaan he haluaisivat omaa kouluaan kehittää.

Yllä olevan tehtävän voi yhdistää myös sivulta 19 löytyvään “koululaisten varjoäänestys” -tehtävään eli paneelin ja äänestyksen voi toteuttaa esimerkiksi samaan aikaan kunnallisvaalien kanssa.

VAIKUTTAMINEN, OSA 3.

Tämä osio pohjautuu Allianssi ry:n nuorten osallisuuden asiantuntijan Silja Uusikankaan luento: Ei kerran neljässä vuodessa, mutta jokaisena päivänä – valta ja vaikuttaminen osana lasten, nuorten ja koulujen arkea.

TEHTÄVÄ

Tehtävissä voit pohtia opetustyötä yleisesti - tai myös testata tehtäviä (ja niiden herättämiä ajatuksia) opetustilanteessa.

1. Pohdi, miten ja millaisissa tilanteissa opettaessasi käytät valtaa: a) virallisesti b) epävirallisesti
2. Miltä osin käyttämäsi valtaa voisi jakaa oppilaille? Miten se, että jaat valtaa opetustilanteessa, vaikuttaisi oppilaiden vaikuttamismahdollisuuksiin kotitaloustunneilla?
3. Jos pyrit jakamaan valtaa oppilaille, mikä voisi tukea sitä, että oppilaat myös kokevat, että heidän vaikutusmahdollisuutensa ovat lisääntyneet?
4. Millaisia tunteita ja kysymyksiä ajatus vallan jakamisesta sinussa herättää?

Alla olevat tekstit ovat referaatteja kurssille osallistuneiden opettajien tekemistä tehtävistä. Voit pohtia teemaa ja kysymyksiä myös itse ja keskustella niistä oppilasryhmiesi kanssa!

Opettajan virallinen vallankäyttö

Laki, tehtävänkuva ja virka-asema sanelevat, että opettaja vastaa osaltaan oppilaiden oppivelvollisuuden suorittamisesta. Virallista valtaa opetuksessa ja koulun toiminnassa käytetään opetussuunnitelman toteuttamisessa, koulua koskevien lakien noudattamisessa, oppiaineiden tuntimäärien noudattamisessa, arvioinnissa ja oikeutena ja velvollisuutena ilmoittaa oppilaita koskevista huolista ja rikkeistä.

Opettajien velvollisuus on noudattaa kansallisia ja paikallisia opetussuunnitelmia, mutta opettajalla on myös vapaus päättää opetuksen toteuttamistavoista, sisällöistä ja aikatauluista. Opettajalla on arviointivelvollisuus ja arviointia suorittaessaan opettajalla voi olla paljonkin valtaa yksittäisen oppilaan elämään ja tulevaisuuteen, erityisesti päättöarviointia suoritettaessa. Opettajalla on valtaa puuttua työssään työrauhan ylläpitoon, opiskeluun keskittymiseen, älylaitteiden käyttöön, välituntien pitämiseen ja istumajärjestykseen. Myös kouluruokailu on opetustilanne.

Opettajan epävirallinen vallankäyttö

Opettaja käyttää epävirallista valtaa toimimalla roolimallina. Samoin opettaja käyttää epävirallista valtaa mielipiteidensä ja oman arvomaailmaansa kautta ilman, että välttämättä edes huomaa vaikuttavansa oppilaisiin. Täysin neutraalia opetusta ei olekaan, mutta opettajan on tärkeää tarkastella opetustaan ja pohtia, millaisia mielipiteitä ja arvoja toimintansa kautta välittää. Opettaja ei ole oppi-

laille “kuka tahansa ihminen” vaan näyttäytyy aina auktoriteettiasemansa kautta, vaikka hän ei tätä puolta korostaisikaan.

Opettajalta saadut kehut ovat oppilaille käsittämättömän tärkeitä. Harkitsematon palaute saattaa vaikuttaa kielteisesti oppilaan itsetuntoon. Toisaalta taas harkitulla ja kannustavalla palautteella voi parantaa oppilaan käsitystä itsestään ja auttaa häntä parantamaan tuloksiaan.

Kotitalousopetuksessa tuodaan usein “rivien välistä” esiin, millaista on hyvä elämä tai arki. Kotitalousopetuksessa käytetyt toimintatavat ja välineet sekä raaka-aineet toimivat helposti malleina koteihin. Opettajan tulee valita tarkkaan ja perustellusti, mitä työvälineitä, työtapoja tai raaka-aineita käyttää tunneilta. Erilaiset vaihtoehdot on muistettava tuoda tasapuolisesti esille.

Vallan jakaminen oppilaille

Valta on vastuuta ja vapautta ja siinä voi kehittyä. Kun oppilas saa valtaa, hänelle siirtyy samalla myös vastuuta omasta työskentelystä ja opiskelustaan. Vallan jakaminen oppilaille edellyttää oppilaan- ja ryhmän tuntemusta. Se, miten paljon oppilaille voi jakaa valtaa riippuu oppilaiden oma-aloitteisuudesta, kypsyydestä, itseohjautuvuudesta ja taidoista.

Opetuksessa helppo tapa jakaa valtaa oppilaille on vaihtoehtoisten suoritustapojen tarjoaminen. Esimerkiksi pullapitkoja leivottaessa jokainen saa päättää itse, tekeekö letin, saksipitkon vai täytepitkon. Sisällön tai toteutuksen suhteen voi antaa vaihtoehtoja tai rohkaista oppilaita vaikkapa esittelemään omaa ruokakulttuuriaan. Valinnaisryhmien kohdalla voi esimerkiksi antaa ryhmien valita, ottavatko he käyttöön ennaltamäärätyn jälkitöiden jaon eli työnumerot vai sopivatko he työnjaon keskenään.

Myös arviointiin liittyvää valtaa voi jakaa oppilaille. Opettajan suorittaman arvioinnin tukena ja oppimisen välineenä kannattaa hyödyntää itse- ja vertaisarviointia mahdollisuuksien mukaan.

Vinkkiä

Kokeile tiimioppimista kotitalousopetuksessa

Tiimipedagogiikka ja tiimioppiminen sopii erityisen hyvin kotitalousopetukseen, jossa töitä tehdään muutenkin paljon ryhmissä. Tiimipedagogiikassa ja -oppimisessa vastuuta jaetaan oppilastiimeille. Jokaisessa tiimissä on “minipomo”, joka vaihtuu eri opetuskerroilla. Jokainen tiimiläinen vuorotellen ottaa vastuun tiimin oppimisesta ja tiedon jakamisesta. Anna ohjeistus vain kunkin ryhmän “minipomolle”. Minipomot antavat ohjeet lopputiimille. Minipomo ottaa vastuun alusta loppuun eli työnjaosta, ohjeistuksesta ja loppusiivouksista. Ei ole tarkoitus että minipomo tekee asiat muiden puolesta vaan katsoo, että kaikki työt tulee tehtyä ja tsemppaa muita parempaan lopputulokseen.

Kun vastuu jaetaan tiimioppimisessa oppilaille, olen kokenut, että kaikki tykkäävät. Ja näin oppilaat oppivat ottamaan vastuuta aivan eri tavalla kuin normaaleilla tunneilla. Kun tiimiläisten roolit vaihtuvat joka kerta, myös ne hiljaiset oppilaat pääsevät olemaan päävastuussa. Ja myös ne vilkkaimmat oppilaat, joilla on usein vaikea keskittyä, ottavat näin vastuuta aivan eri tavalla.

Osallisuus

Mitä on osallisuus

Osallisuus on tunne, joka syntyy, kun ihminen kokee kuuluvansa johonkin. Osallisuus ilmenee esimerkiksi luottamuksena, yhdenvertaisuutena, arvostuksena ja mahdollisuutena vaikuttaa omassa yhteisössään. Johonkin kuulumisen tunteen löytää usein itselle tärkeän ja merkityksellisen yhteisön toimintaan osallistumisesta. Tällainen yhteisö voi löytyä vaikkapa työn, harrastuksen, asuinpaikan tai järjestötoiminnan kautta. Se voi olla myös koulu tai oppilaitos. Osallisuutta kokeva ihminen pystyy vaikuttamaan omiin ja yhteisiin asioihin. Osallisuus lisää ihmisen hyvinvointia. (SOSTE)

Osallisuus on kotitalousopetuksessa

Kotitalousopetuksessa osallisuus ilmenee sekä oppituntityöskentelyssä että laajemmin oppiaineen tavoitteissa: kotitalousopetuksessa harjoitellaan kasvamista osaksi perhettä, kotia ja yhteiskuntaa. Kotitalousopetuksen tehtävänä on tarjota valmiuksia vuorovaikutukseen ja yhdessä elämiseen. Opetuksessa huomioidaan oppilaiden yhdenvertainen osallisuus oppimistilanteissa. Opetuksen tavoitteena on kannustaa oppilaita pohtimaan oman käytöksen merkitystä ryhmän ja yhteisön toiminnassa.

OSALLISUUS, OSA 1.

Tämä osio pohjautuu Lasten ja nuorten säätiön asiantuntija Anna Jussilaisen koulutukseen, jonka aiheena oli: luovat menetelmät osallisuuden rakentamisessa.

TEHTÄVÄ

Suunnittele ja kokeile luovien menetelmien hyödyntämistä osallisuuden rakentamisessa oppilaiden kanssa.

Alla olevat harjoitukset ovat koulutukseen osallistuneiden opettajien tekemiä. Ne pohjautuvat koulutukseen sekä opettajien omiin kokemuksiin. Voit käyttää harjoituksia oman oppilasryhmäsi kanssa!

Osallisuus-harjoitus: miltä ulkopuolelle jääminen voi tuntua?

Tämän harjoituksen avulla voi pohtia oppilaiden kanssa, miltä yksinäisyys ja ulkopuolelle jääminen tuntuu. Harjoitusta voi hyödyntää esimerkiksi kiusaamisesta puhuttaessa. Harjoituksen juju selviää tehtävän jälkeen, eikä samaa harjoitetta voi käyttää enää samalla ryhmällä uudelleen, mikä kannattaa ottaa huomioon, kun suunnittelee harjoitusta.

Harjoituksen kulku:

- Ollaan luokassa tai salissa.
- Valitaan oppilaista pari vapaaehtoista.
- Ohjataan muut oppilaat istumaan lattialle silmät kiinni.
- Kerrotaan kaikille, että vapaaehtoiset käyvät koskettamassa itselleen kolmea tärkeää ihmistä.
- Todellisuudessa ketään ei kosketeta, vaan vapaaehtoiset vain kävelevät tilassa hiljaa edestakaisin ja ovat koskettavinaan.
- Ohjaaja: ”nyt melkein kaikkia on kosketettu”.
- Kun kaikki oppilaat ovat aukaisseet silmänsä, kerrotaan, että ketään ei oikeasti olekaan kosketettu!
- Keskustelua oppilaiden kanssa: Miltä harjoitus tuntui oppilaista?

Tavoite on saada esiin esimerkiksi yksinäisyyden tunne.

Keskustellaan aiheesta: yksinäisyys, kiusaaminen, ulkopuolisuuden tunne, kaveriporukasta ulos jättäminen.

Osallisuus -harjoitukseen ei ole kenenkään pakko osallistua, mutta kaikkia kannustetaan lempeästi mukaan.

Osallisuus-tehtävä: “Mysteriboksi” työkokeena

Mysteriboksi on monille tuttu tehtävämuoto kotitalousopetuksessa. Mysteriboksi on laatikko, johon opettaja on kätkenyt raaka-aineita ja oppilaiden tulee ryhmissä suunnitella ja valmistaa sovitut ruoat (esim. lautasmallin mukainen pääruoka sekä jälkiruoka) laatikon aineksista. Mysteriboksi toimii erinomaisesti myös työkokeena, ja siihen kannattaa yhdistää oppilaiden tekemää itse- ja vertaisarviointia.

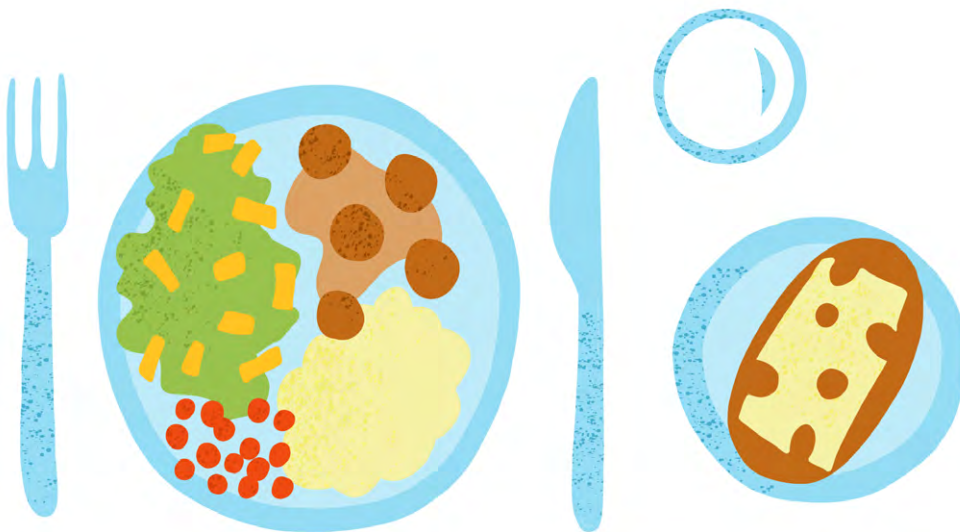
Myysteriboksi voi sisältää esimerkiksi perunaa, broilerisuikaleita, porkkanaa, kasviksia lisukesalaattia varten, rahkaa, leivinjauhetta ja mustikoita. Laatikon aineksista valmistetaan lautasmallin mukainen pääruoka ja jälkiruoka. Lisäksi saa käyttää kaikkia kuiva-aineväestöstä löytyviä raaka-aineita.

Oppilaiden tulee yhdessä kommunikoiden suunnitella, millaisen ruoan he esimerkiksi perunasta, porkkanasta ja broilerista tekevät ja mihin sitä leivinjauhetta nyt tarvitsekaan. Oppilaiden tulee lyhyesti perustella, miksi he päättivät valmistaa valitsemansa ruokalajit.

Työhön voi kuulua ateriasuunnittelun yhteydessä seinätaulun luominen etukäteen siitä, miten kokkaus- ja siivoustyöt jaetaan kaikkien osallistujien kesken, jotta kaikille on riittävästi työtä ja että kaikki tarvittavat työt tulevat tehdyksi. Tämän voi tehdä tarvittaessa opettajan avustuksella. Opettaja on voinut ajan säästämiseksi esimerkiksi tehdä työnjaon tueksi pohjan ja tehtävälisan oppilaille.

Lisänä voisi ottaa vielä loppuun vertaisarvioinnin, jossa esimerkiksi ympyrä pitäisi jakaa erikokoisiksi sektoreiksi sen mukaan, miten paljon he itse kokevat osallistuneensa. “Koe”-tilanteessa seiskaluokkalaisten voi olla vaikea jakaa ympyrästä isompaa osaa toiselle kuin itselleen, joten tämän jokainen voisi tehdä ehkä itsekseen. Yhdessä oppilaat voisivat arvioida toimintaansa ryhmänä työskentelyn eri osa-alueilla (esim. suunnittelu, työnjako, hygienia, käytännön ruoanvalmistus, loppusiivous, kattaminen) kokoamalla matikantunnilla käytettäviä kymmenpalikoita sen mukaan torniksi, miten he kokivat, että eri osa-alueet onnistuivat.

Minusta tämä tehtävä lisää oppilaiden osallisuuden tunnetta ja yhteistyötä. He saavat itse määritellä, miten käyttävät raaka-aineensa, ja opekin saa valtavasti tietoa, kun oppilaat keksivät hyviä ja luovia käyttötarkoituksia eri ainesosille. Lisäksi tehtävä on oppilaista jännittävä ja mielekäs.

Osallisuutta ryhmien muodostamiseen

Ryhmien muodostamisissa ja vaihtamisissa osallisuutta voi hyödyntää muutoinkin kuin pyytämällä oppilaita nimeämään yhden tai useamman henkilön, jonka kanssa oppilas haluaisi olla samassa ryhmässä. Osallistamista voi kokeilla esimerkiksi seuraavalla tavalla:

1. Jokainen oppilas kirjaa nimettömänä ylös niitä vahvuuksia, joita hänellä kotitalouden opiskelijana on. Esimerkiksi joku osaa mielestään leipoa tosi hyvin, toinen taas kokata ja kolmannen vahvuus olisi esteettinen kattaminen. Kirjaaminen tehdään nimettömänä ja paperit yksilöidään esimerkiksi koodinumeroilla.
2. Oppilaat yhdessä muodostavat ryhmät sen perusteella, miten he arvioivat papereille kirjattujen kuvauksien henkilöiden soveltuvan yhteistyöhön heidän osaamisensa perusteella.
3. Kannusta oppilaita pohtimaan ryhmien muodostamista siitä näkökulmasta, että jokaiseen ryhmään tulisi mahdollisimman monta erilaista taitoa, jotta oppilaat voisivat jakaa osaamistaan toisillekin ja saada sitä kautta osallisuuden kokemuksia.

Luovan ja osallistavan menetelmän suunnitelma: Roolikävely “kodin jäsenet arkitoimijoina”

Harjoituksessa on tarkoitus pohtia kodin arjen sujumista ja kodin tehtäviin osallistumista erilaisten henkilöhahmojen kautta.

Pohtikaa aluksi oppilaiden kanssa, mikä on kotitalous ja millaisia määritelmiä kotitaloudelle voi antaa (esim. samassa kodissa samaa jääkaappia käyttävä porukka). Tämän jälkeen luodaan kotitalouden kuvitteelliset jäsenet ja laaditaan laput, joissa mainitaan joku kotitalouden jäsen. Ensin voidaan tarkastella niin sanottuja perinteisiä kotitalouden jäseniä: esimerkiksi äiti, isä, teininuori, koululaislapsi, taapero. Tämän jälkeen kootaan lisää hahmoja erilaisten perheiden määritelmästä: uusperheen jäsen, toisen sukupolven perheenjäsen, meillä paljon kyläilevä kaveri yms. Oppilaat saavat itse keksiä näitä!

Seuraavaksi arvotaan tai jaetaan osallistujille luodut roolit (jokainen saa kantaa “roolipaperia” mukanaan). Opettajalla on valmiina lista kodin arjen puuhista - kotitaloudessa tehtäviä töitä kun löytyy läjäpäin (laskujen maksu, ruoanlaitto, vaatteiden ostaminen, siivoaminen yms.), joiden pohjalta hän esittää oppilaille kysymyksiä. Listaa kannattaa koota esimerkiksi kotitalouden oppikirjan sisällysluettelon avulla, jolloin kaikki kodin arjen osa-alueet varmasti tulevat esiin. Myös oppilaat voivat tehdä listaa kotitöistä ja kodin askareista.

Kävelyn kulku:

- Jokainen hahmo asettuu pitkän tilan reunalle riviin
- Jokainen hahmo ottaa askeleen eteenpäin, kun hänen hahmonsa vastaa myöntävästi opettajan esittämään väitteeseen/kysymykseen. Väitteet voivat olla esimerkiksi: “teen viikon ruokaostokset perheelle”, “ripustan pyykkiä kuivumaan”, “maksan sähkölaskun verkkopankissa”, “keitän perunat päivälliseksi” yms.

- Lopulta herkullisinta on analysoida, kuka tekee kodeissa eniten eli kuka on edennyt kävelyssä pisimmälle. Lisäksi keskeinen kysymys on, miksi ja millä perusteella kauemmas etulinjasta jääneet ovat siinä kohdassa kuin ovat. Miksi joku perheenjäsen siis tekee enemmän kotitalouden töitä kuin toinen?

Työtapa herättää oppilaissa paljon keskustelua rooleista, normeista ja oletuksista. Samoin työnjaosta erilaisissa kodeissa ja ylipäättään erilaisista perheistä. Tehtävä auttaa normien purkamisessa ja kotityöhön liittyvien käsitysten pohtimisessa sekä osallistaa oppilaita.

Osallistava kotitalouden ja kuvataiteen työpaja eri ikäisille oppilaille

”Koululla oli niin sanottu MONO-päivä eli monialaisista oppimiskokonaisuuksista koostuva päivä. Koulumme on yhtenäiskoulu 1.–9. –luokille. Kyseisenä päivänä oppilaat saivat valita erilaisia työpajoja omien mieltymystensä mukaan. Työpajoissa saattoi olla yhtä aikaa vaikka ekaluokkalainen ja yhdeksäsluokkalainen.

Mietimme kotitalouteen tällä kertaa jotain muuta kuin käytännön tekemistä (vaikka tiesimme, että esim. piparien leipominen oli ollut edellisenä vuonna suosittua). Yhteistyössä kuvataideopettajan kanssa mietimme tehtäväksi oppilailla erilaisia menuvaihtoehtoja kuvataidetta hyväksi käyttäen. Oppilaat saivat miettiä ravintolan ja siihen liittyvän teeman. Kun ravintola oli mietitty, seuraavaksi tuli tehdä ravintolalle ”iskevä” ruokalista, menu, josta asiakkaat tilaisivat annoksensa. Käytössä oli erilaisia papereita, kyniä, saksia, paperinaruja jne. Ruokalistoista tuli löytyä alkuruokia, pääruokia, jälkiruokia ja kaikille sopivia juomia.

Saimme tuloksena aivan upeita ruokalistoja. Kiinnitimme niitä päivän päätteeksi koulun käytävän seinälle kaikkien nähtäville. Seuraavan viikon aikana niin se ekaluokkalainen kuin vaikka ysiluokkalainen pysähtyi katselemaan tuotoksia.

Erään ysiluokkalaisten ideoimana teimme sitten kahden valinnaisen kotitalouden opetuskerran aikana menu-listoista ruokaa. Ensin kävimme yhdessä läpi kaikki menut ja valitsimme käytäntöön sopivan ja toteutustavaltaan sopivan ateriakokonaisuuden, joka tehtiin sitten 9-luokan valinnaisten ryhmien kanssa seuraavalla tunnilla. Idea oli kiva ja osallistava!”

Onnistuneita osallisuuden kokemuksia ja menetelmiä oppilaiden kanssa

”Erilaiset ulkoilutapahtumat järjestelyineen ovat mielestäni osallisuuden kannalta hyviä tapahtumia. Niissä ujoimmat ja hiljaisemmatkin oppilaat voivat helpommin lähteä mukaan ja heitä voi osallistaa järjestelyihin luonnollisesti – mitenkään erityistä huomiota herättämättä.

Osallistamisessa kokeilin lukukauden alussa valvontaluokkani kanssa piirileikkiä, missä jokainen sai sanoa itsestään jonkin erityisen asian ja kaikki, jotka esimerkiksi harrastivat samaa asiaa (jos sanoja, vaikka kertoi harrastuksesta), siirtyivät sanojan kanssa piirin keskelle tai askeleen keskeemmälle riip-puen henkilön rohkeudesta.

Toinen innostava menetelmä oli pihalle muodostettu jana, jossa oppilaat valitsivat paikan janalta sen mukaan, miten paljon kysytyt asiat heitä kiinnostivat.”

OSALLISUUS, OSA 2.

Tämä osio pohjautuu Nuorisotutkimusseuran tutkijan Susanna Jurvasen luentoon aiheesta: Osallisuus ja koulukiusaaminen.

TEHTÄVÄ

Opettajat tekevät jatkuvasti tiedostamattomia tulkintoja oppilasryhmästä. Tässä tehtävässä saat tietoisesti keskittyä havainnoimaan oppilaita. Havainnoi rauhassa oppilasryhmääsi silloin, kun he ovat keskittyneet tekemään jotakin antamaasi tehtävää (esimerkiksi laittamaan ruokaa).

Pohdi seuraavia kysymyksiä:

- Mitä oppilaiden välillä tapahtuu tehtävän aikana?
- Miten oppilaat käyttävät antamaasi tehtävää omien päämäärien toteuttamiseen tai keskinäiseen kommunikaatioon?
- Millaisia sanoja, katseita ja asentoja oppilaat ottavat suhteessa toisiinsa? Mitä he mielestäsi viestivät näillä?
- Kommunikoivatko jotkut oppilaat toisia enemmän tai vähemmän toisten oppilaiden tai sinun kanssasi?
- Saavatko toiset paremmin - tai huonommin äänensä kuuluviin?
- Näkyykö ryhmässä kiusaamista tai siihen liittyvää käyttäytymistä ja millaisista merkeistä tulkitset sen?
- Miltä ryhmädynamiikka mielestäsi vaikuttaa?

Kirjoita ylös havaintojasi, niin etteivät oppilaat ole yksilöitävissä tai tunnistettavissa.

Pohdi kirjoittaessasi esimerkiksi seuraavia asioita: mitä uutta opit juuri tästä ryhmästä ja sen keskinäisestä toiminnasta? Entä mitä tiesit jo etukäteen aiempien kokemusten perusteella? Millä tavalla arvelet näiden aiempien tietojesi vaikuttavan niihin tulkintoihin, joita havainnoidessasi teit?

Alla olevat tehtävät ovat kurssille osallistuneiden opettajien tekemiä. He ovat seuranneet omia oppilasryhmiään. Voit kokeilla tehtävää itse omia oppilasryhmiäsi tarkkaillen.

“Oppitunnin sujuminen näiden tyttöjen kanssa on aina etukäteen täysi arvoitus”

”Tarkkailin erään 7.-luokan tyttöparin toimintaa tunnilla. Minulla on ollut huoli heistä, sillä he eivät työskentele tunnilla taitojensa tasoisesti. He selvästikin alisuoriutuvat. Olen pyrkinyt saamaan tyttöjä toimimaan enemmän tasonsa mukaisesti. Minun tapani on tukea oppilasta ja pyrkin olemaan tietoisesti ilman ennakoasenteita. Joka kerta on uusi mahdollisuus.

Tällä tunnilla tarkoitukseni oli tehdä havaintoja ja olla ennemminkin sivusta katsova tarkkailija. Tunnin aiheena oli kolmen ruokalajin juhla-aterian valmistaminen ja juhlaruokailu.

Kyseiseen ryhmään kuuluvan poikaparin oli määrä valmistaa pääruoka. Tyttöparista toisen tytöistä oli tarkoitus tehdä alkuruoka ja toisen jälkiruoka. Ryhmän pojat työskentelivät omassa työpisteessä erillään tytöistä.

Neljännän kehotuksen jälkeen tytöt tulivat tunnille. Muu luokka jo hieman odotteli heitä. Tytöt istuivat paikoilleen ja kääntyivät toisiaan vasten tutkimaan puhelimia. Muutaman kerran kehotin seuraamaan ja kuuntelemaan työohjeita. Hetkeksi he kääntyivät kunnes taas jatkoivat edellistä touhuaan keskenään kihertäen.

Työskentelyn alettua tytöt menivät työpisteeseensä ja kihersivät keskenään välillä minua vilkuillen. He hihittelivät, välillä pelleillen potkivat toisiaan tai leikkimielisesti nahistelivat toisistaan kiinni pitäen, räiskivät essulla toisiaan, heiluivat työvälineiden kanssa jne. Katse oli koko ajan virnuileva. He selvästikin tiesivät, ettei heidän toimintansa ollut tilanteeseen sopivaa. Kerran kävin heidän luonaan kysymässä, tietääkö kumpikin tehtävänannon. Kysyin myös, miksi he virnuillen vilkuilevat minuun. Suoraa viestintääni he aluksi hieman hämmästyivät. Seuraavaksi alkoi selittely, ”olen minä tehnyt”, ”enkö muka ole?”, ”kyllä me koko ajan tehdään”... Tuomasin ääneen, että kyllä te olette selittelyn mestareita ja kyllä te ihan oikeasti tiedätte, mitä minä tarkoitan.

Työskentely kyllä eteni, mutta he tekivät koko ajan yhdessä samaa tehtävää ja työnjaosta ei ollut tietoaakaan. Huomio oli suurimmalta osin keskinäisessä kohelluksessa.

Välitunnille tytöt lähtivät omine aikoineen ja aivan selvästi välttivät katsomasta minua. Kulku ohitseni tapahtui selkä minuun päin. Lähtö tuntui olevan heidän oma päätös, eikä siihen tarvinnut muiden puuttua. Muu luokka lähti vasta, kun oli yhteisesti puhetta välitunnista.

Välitunnin jälkeen tarkensin tytöille työnjaon, jotta kaikki aterian osat olisivat valmiita oikeaan aikaan. Taas alkoi selittely. Sain painokkaasti, että nyt tehdään tällä tavoin. Kumpikin alkoi tehdä omaa tehtävää. Mutta sama kohellus, juttelu, huolimattomuus, kiherrys ja virnuileva katselu jatkui koko työskentelyn ajan. Jossain työvaiheessa toinen tyttö jo makoili puoliksi pöydällä ja selvästikin haki huomiota - sitä minulta kuitenkin saamatta. Kaveriltaan hän sai huomion.

Muu luokka ei kiinnittänyt onneksi tyttöjen touhuihin huomiota. He ovat jo kai tottuneet tyttöjen tuntikäyttäytymiseen. Toisaalta myös tytöt eivät ”tarvitse” muita kavereita ja yleensä eivät juurikaan ota heihin edes kontaktia.

Kuitenkin jossain vaiheessa kesken työskentelyn pojat valittivat tytöistä. Tytöt olivat siirrelleet omia sotkujaan poikien puolelle. Menin ystävälliseen sävyyn kysymään tytöiltä asiasta, ”mites te nyt noin?”. Toinen tytöistä sanoi ylimielisesti, ettei hän ole ottanut lääkkeitään eikä koko keväänä. Tässä hetkessä

kerroin ymmärtäväni keskittymättömyyden ja jatkoimme rauhalliseen sävyyn keskustelua aiheesta.

Ruokailuvälineet tytöt kattoivat omaan pöytään erikseen pojista, mikä varmastikin oli myös pojille mieleen. Tytöt näykkivät ruokansa ja pöytävät olivat hakusessa. Tällä tunnilla oli tarkoitus opetella myös niitä, mikä ei toteutunut tyttöjen osalta juuri lainkaan.

Ruokailun lopuksi istahdin tyttöjen pöytään. Keskityin vain heihin ja juttelimme juuri olleesta viikonlopusta ja tuli esille myös tyttöjen harrastus. Siitäkin juteltiin ja tunnelma oli nyt levollinen.

Jälkityöt tytöt saivat hoidettua omassa työpisteessään, mutta astianpesukone oli huitaisten täytetty. Yhdessä korjattiin se asialliseksi.

Oppitunnin sujuminen näiden tyttöjen kanssa on aina etukäteen täysi arvoitus. Tunnilla tulee milloin mitäkin käännteitä. Ei ole hyvä, että tytöt työskentelevät yhdessä. Lukuvuoden aikana on ollut jo useampia ryhmäkokoontumisoikintoja. Tällä kertaa on tällainen, sillä myös muiden oppilaiden tarpeet on otettava huomioon. Joka kerta muiden oppilaiden ei tarvitse joustaa ja toimia tämän tyttöparin ehdoilla.

Tämä opetuskerta osoitti jälleen kerran selvästi sen, että tytöt ovat tietoisia epäasiallisesta toiminnastaan. He eivät tunnu välittävän siitä. He eivät myöskään halua ottaa neuvoja vastaan, vaan tekisivät mielellään, miten itse huvittaa. Jollain lailla he kuitenkin kaipaavat huomiota, sillä vilkuilevat minua vähän väliä.

Välillä on ihan hyvä olla reagoimatta provosointiin ja olla antamatta huomiota, eli pyrkiä siten sammuttamaan tilanne. Toisinaan tilanne taas on sellainen, että on paras mennä ohjaamaan oikeaan suuntaan. On oltava jämäpti, muttei liian käskevä. On pysyttävä ystävällisenä, ymmärtävänä ja pyrittävä kohtaamaan heidät rauhassa. Joskus keskustelu, niin kuin tämä päivä osoitti, kääntyy tavalliseksi ja normaaliksi jutusteluksi. Ehkä he kokivat, että olin kiinnostunut heistä tai sitten he olivat lopputunnista jo väsyneitä.

Tänään oli tosi hienoa ja osin poikkeuksellistakin, että muu ryhmä ei reagoinut tyttöihin juuri lainkaan. Se ei suinkaan ole itsestään selvää, vaan luokassa on useita muita tukea ja apua tarvitsevia oppilaita. Toisaalta tänään oli myös jokaisella paljon itsenäistä tehtävää koko tunnin ajan. On hyvä, että tytöt toimivat nykyään keskenään omassa työpisteessään ja on hyvä, että silloin tällöin saan koulunkäynnin ohjaajan tunnille avuksi. Silloin pystytään keskittymään ja auttamaan oppilaita paremmin heidän tarpeidensa mukaisesti.

On harmillista, kun itse monien vuosien kokemuksella tietäisi ja haluaisi auttaa oppilaita, mutta kokee resurssien riittämättömyyden. Eri syistä tukea tarvitsevien oppilaiden määrä opetusryhmissä on vuosien aikana lisääntynyt ja jatkaa vaan lisääntymistään. Opettajana usein miettii syitä ja keinoja. Ryhmät ovat nykyään usein isoja ja hyvin heterogeenisiä. On totta, että pienemmät ryhmäkoot ja useamman aikuisen läsnäolo auttaisi ja hyödyttäisi oppilaita. Mistäpä tähän saisi resursseja?"

Oppilasryhmien havainnointia ja tulkintaa ateriasuunnittelun yhteydessä

”Huomasin tilaisuuteni tulleen tähän havainnointitehtävään liittyen, kun oppilaat saivat pöytäryhmittäin tehtäväkseen suunnitella mahdollisimman monipuolisen, maukkaan ja ravitsevan aamutai välipalan, jonka he itse valmistavat seuraavalla kerralla.

Havainnoin koko viikon ajan viittä eri 7.-luokan ryhmää ja huomasin ryhmädynamiikassa eroja ryhmien välillä. Yleensä ryhmät alkoivat ideoida, jutella ja selata esitteitä tai kotitalouden kirjoja samantien, mutta viimeinen ryhmä oli todella hiljainen, eikä pari pöytäryhmää meinannut edetä suunnittelmissaan kuin vasta ihan viime metreillä ennen tunnin loppumista.

Ryhmissä on yleensä kahdesta eri luokasta oppilaita ja istumapaikkoja vaihdamme arpomalla neljä kertaa lukukaudessa yhteistyötaitojen hiomiseksi. Viimeisessä ryhmässä erään pöytäryhmän jäsen oli aloitteellinen ja hänellä oli herkullinen ohje mielessään ja sen myötä suunnittelu pääsi heti käyntiin.

Oppilas, joka ei juuri osallistunut suunnitteluun istui passiivisesti omissa ajatuksissaan, kommentoi ”ihan sama”, kun häneltä kysyttiin mielipidettä asiaan tai oli puhelimella ikään kuin asia ei olisi koskenut häntä. Osallistumattomuus suunnitteluun ilmeni myös kaverin luokse menemisellä tai pois omasta pöytäryhmästä kääntymisenä. Osaksi osallistumisen puutteeseen ja ideoimattomuuteen omassa pöydässä saattoi olla syynä oman kaverin puuttuminen.

Ryhmissä, joissa suunnittelu sujui, oli ilmapiiri iloinen, innostunut ja nauravainen. Yksi ryhmästä toimi kirjuriina ja ryhmäläiset olivat kääntyneinä toisiinsa päin.

Kun ryhmädynamiikka toimii, pidän sitä ikään kuin itsestänselvyytenä, toimiva vuorovaikutus ruokkii itseään. Ideat lähtevät kumpuamaan ja toisetkin rohkaistuvat mukaan. Tämä yksi jäykähkösti ja jähmeästi toiminut ryhmä yllätti minut hiljaisuudellaan ja sillä, kuinka haastavaa oli saada paperille suunnitelma, johon kaikki osallistuisivat ja sanoisivat oman kommenttinsa. Käytännön työskentely sujuu tällä ryhmällä ihan hyvin, mutta näköjään oman mielipiteen esille tuonti on haasteellista.

Oppilaat kirjoittavat joka kerralta oppimispäiväkirjaa. Aiheen “valaistuksen” toivossa saan vielä sieltä toivottavasti lukea oppilaiden omaa ajattelua siitä, millaista oli suunnitella ja miten yhteistyö sujui.”

Vuorovaikutuksen tarkastelua alakouluryhmässä

”Oppilaiden ehdotuksesta ja oman opettajan suostumuksella arvoimme ryhmätöiden valmistuttua uuden istumajärjestyksen. Tämä herätti joissakin oppilaissa vahvoja reaktioita. Toisille oli vahvasti myönteinen kokemus saada viereensä hyvä ystävä, mutta joillekin uudeksi pariksi ei osunut niin mieluinen luokkalainen ja tämä reaktio tuotiin myös näkyviin. Opettajana kerroin selkeästi mielipiteeni siitä, että kaikkien luokkakavereiden kanssa pitää pystyä tulemaan toimeen niin, että jonkinlainen yhteistyö on mahdollista. Minkäänlaista syrjimistä ja kiusaamista en hyväksy missään tilanteessa.

Kokonaisuutena ajateltuna luokan tilanne näytti vähän huolestuttavalta. Niin sanotut kiltit ja rauhallisemmat oppilaat ehkä jäävät vähemmälle huomiolle, kun äänekkäät tulevat jatkuvasti esiin myös oppitunteihin kuulumattomien aiheiden kanssa. Luokassa näyttää olevan menossa vuorovaikutussuhteiden sekamelska, jossa saattaa syntyä useampia klikkejä. Äänekkäät ja dominoivat oppilaat keräävät ympärilleen samanhenkisiä luokkakavereita ja muutamia jää ehkä näiden ryhmien ulkopuolelle. Yksi oppilas selvästi tukeutui opettajaan ja toi esiin harmistuksensa siitä, että luokassa on paljon niitä, joita opiskelu ei kiinnosta ja jotka tekevät kaikkea hölmöä. Yhteenvetona voin todeta, että kyseisen luokan tilanne ja dynamiikka on erittäin monisyinen ja mielenkiintoinen tarkkailtava, mutta opettaminen tuossa luokassa on hyvin haastavaa.”

Iso ryhmäkoko tuo haasteita

”Tuntuu, että osa oppilaista keskittyy tunnilla vain suhteiden ylläpitämiseen liikkumalla opettajan valvovan silmän välttäessä ryhmään, missä on ystäviä, samalla häiriten toisen ryhmän toimintaa. Olen huomannut, että usein tähän käytökseen ajaa liian iso ryhmäkoko ja samoin liian pieni luokkatila, jossa ollaan koko ajan hyvin lähekkäin. Samoin, jos luokassa on monta tukea tarvitsevaa oppilasta, opettajalla aikaa kuluu yhden oppilaan kohdalla enemmän. Tämä aiheuttaa myös levottomuutta, koska toiset oppilaat odottavat opettajaa avuksi neuvomaan ja sillä aikaa häiritsevät toisten ryhmien toimintaa. Tämäkin yleensä johtuu liian isosta ryhmäkoosta ja ohjaajien resurssoinnista.”

Erään kotitalouden ryhmän tarkkailua

Tarkkailtavana oleva ryhmä on valinnaisen kotitalouden ryhmä. Tehtävänä on valmistaa hävikkiruokaa, eli oppilaat ovat saaneet opetuskeittiön kaapeista lähiaikoina pilaantuvia ruoka-aineita ja tehtävänä on valmistaa niistä lounas. Opettajana pystyn seuraamaan tilannetta kauempaa ja havainnoimaan oppilaiden toimintaa.

Ryhmä A: Oppilaat lähtivät itsenäisesti suunnittelemaan, mitä ruokaa aineksista voisi tehdä. Juttelevat ystävällisillä äänillä keskenään, katsovat toisiaan silmiin ja hymyilevät toisilleen. Kun opettaja käy kysymässä tarkempia tietoja suunnitelmasta, he iloisesti hymyillen kertovat, vastaavat kysymyksiin, ovat avoimen hyväntuulisia ja lähtevät hyvin omatoimisesti ja hyväntahtoisesti työskentelemään. Eivät tarvitse opettajan apua oikeastaan missään vaiheessa, vaan suoriutuvat hienosti loppuun asti. Ruokailussa tarjoilevat toisilleen ruokaa ja juomaa, juttelevat hiljaisella äänellä, katsovat toisiaan ja

kuuntelevat sekä reagoivat puheisiin joko sanallisesti tai nyökyttelemällä päätään. Ryhmässä kolme oppilasta puhuu enemmän kuin neljäs oppilas – kaikilla kuitenkin hyvä fiilis ja ystävällisyys näkyy kaikissa eleissä. Ryhmän dynamiikka on erityisen hyvä.

Ryhmä B: Tässä ryhmässä fiilis on myös melko hyvä, mutta kaikki eivät halua toimia samassa työpisteessä, vaan jakautuvat kahteen eri työpisteeseen eli toimivat pareittain (pieni ryhmä sallii pienryhmän hajaantumisen kahteen eri työpisteeseen). Molemmat parit juttelevat keskenään ja katseet sekä puheet ovat mukavia ja ystävällisiä. Toinen pari on kuitenkin hyvin epävarma toiminnassaan ja he tarvitsevat paljon opettajan vahvistusta ja apua – he toki ohjeistavat ja rohkaisevat toisiaan, mutta ovat melko epävarmoja ratkaisuisistaan. Toinen pari on itsenäisempi ja omatoimisempi – tosin he pyytävät myös jossain vaiheessa vahvistusta opettajalta. Taidoiltaan heikompi pari työskentelee hyvin lähikäin, he puhuvat lähinnä ohjeesta ja miten toimitaan missäkin vaiheessa ja kutsuvat sanoin ja katsein opettajaa auttamaan. Ryhmä on kuitenkin toisilleen hyvin ystävällinen ja taidoiltaan vahvempi pari tulee oman tehtävän valmistuttua auttamaan toista paria – katseet ja puheet ovat tässäkin vaiheessa ystävällisiä eikä mitään kiukkua ole nähtävillä. Ruokailun aikana oppilaat juttelevat keskenään ja katsovat toisiaan silmiin sekä hymyilevät. Koko valinnaisen kotitalouden ryhmä on hyvin miellyttävä ja motivoitunut tekemään tehtäviä kuin tehtäviä. Oppilaat ovat miellyttäviä käytökseltään, ja ystävällisiä kaikille. Ryhmä B tarvitsee selvästi enemmän apua ja vahvistusta opettajalta kuin ryhmä A.

Oppilaiden tarkkailu on mieluista ja motivoivaa opettajalle: olen pitkän työurani aikana alkanut painottaa ops-tavoitteista etenkin yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoihin – opettaen samalla, että ruoanvalmistusta ja leivontaa voi tehdä monella eri tavalla päästen eri polkuja pitkin hyvään, toivottuun lopputulokseen. Hyvät tavat, toisten huomioiminen ja ystävällisyys ovat erittäin tärkeitä ihmissuhteissa ja niitä on tärkeää opetella koulussa.

Oppilasryhmän havainnointi: haasteita ja oivalluksia

”Olipas haastava tehtävä ja tämä vain sen vuoksi, että rauhallisen hetken löytäminen pelkästään havainnointia varten, osoittautui vähintäänkin mielenkiintoiseksi. Olin ajatellut, että olisi mukava havainnoida kotitalouden valinnaisaineryhmää, sillä siinä olisi eri luokka-asteilta oppilaita (7.-9. -luokkalaisia).

Ohjeistan oppilaat suolaisen piirakan ja marjamuffinssien tekoon. Oppilaat eivät malta kuunnella kunnolla ohjeistusta ja tuntuu, että he haluaisivat jo päästä keittiöön työskentelemään ja sitä kautta pian vapaa-ajan viettoon, kun luvassa oli päivän viimeiset oppitunnit.

Tuntui, että luokassa oli järjetön sähellys. Tämä ohjeistuksesta huolimatta (todellisuudessa ehkä noin puolet oppilaista oli keskittynyt ohjeistukseen ja tiesi mitä piti tehdä). Kyseinen valinnaisaine-ryhmä oli aloittanut kolme viikkoa aiemmin ja nyt olevat pöytäryhmät olivat toista viikkoa käytössä. Oppilaat tunsivat toisensa nimeltä, mutta eivät välttämättä olleet aiemmin työskennelleet keskenään samoissa pienryhmissä.

Tuntia on kulunut alkuohjeistuksen jälkeen noin vartti. Yksi kolmasosa oppilaista tekee rauhallisesti hommia ja selkeästi he tietävät mitä pitää tehdä. Raaka-aineiden etsiminen on osalle oppilaista toisinaan haastavaa, vaikka tavarat ovat samoilla paikoilla kuin edellisinä viikkoina. Lopulta lähes joka toinen oppilas huutelee ja kyselee opelta, että mistä mitään löytyy ja oma-aloitteisuus on hakusessa. Lopulta kun raaka-aineet on saatu kaapeista keittiöihin on seuraavan haasteen aika, nimittäin raa-

ka-aineita ei ole valmiiksi punnittu, vaan oppilaiden pitää osata jakaa esimerkiksi kinkkusuikaleet ja juustoraaste tasan pöytäryhmien kesken. Joudun puuttumaan kaksi kertaa ja muistuttamaan, että raaka-aineet tulee jakaa ja jokaiselle ryhmälle on yhtä paljon.

Kun tunnista on mennyt 40 minuuttia, olen tehnyt itselleni merkinnän, että pisin aika mitä olen voinut olla paikallani ja pelkästään havainnoida luokkaa on 3 minuuttia. Tässä kohtaa tuntuu siltä, että voisin luovuttaa koko havainnoinnin, mutta päätän jatkaa keskeytyksistä ja haasteista huolimatta.

Kaksi ryhmää neljästä työskentelee hyvin oma-aloitteisesti, alun haasteiden jälkeen. Heillä toimii keskinäinen vuorovaikutus ja he jopa neuvovat oma-aloitteisesti toisiaan. Jes, tällainen havainnointi tuo hyvän fiiliksen! Samalla merkitsen itselleni, kenelle oppilaille pitää ehdottomasti laittaa positiivinen tuntimerkintä Wilmaan oma-aloitteisuudesta.

Havaitsen, että yhdessä ryhmässä alkaa syyttely ja lähes sanasota. Oppilaalla on sulanut leikkuulauta kiinni paistinpannuun. Levy on myös sulaneen muovisen leikkuulaudan jättämän mähmän peitossa. Oppilaat eivät saa sovittua mitä nyt pitäisi tehdä. Lopulta yhdessä selvitämme sotkun ja saamme ratkaistua miten tilanteesta päästään eteenpäin.

Havainnointi olisi varmasti hyödyllistä toteuttaa jokaisen opetusryhmän kanssa tasaisin väliajoin (myös muulloin kuin käytännön kokeiden aikana). Tällöin voisi saada lisätietoa oppilaista myös yksilöinä. Olen yrittänyt jo aiemmin pohtia miten voisini saada kotitaloustunneista levollisempia ja rauhallisempia temmoiltaan, mutta turhaan. Jään odottamaan omaa henkilökohtaista oivallusta tai kollegan keksintöä, jonka voisi soveltaa omille tunneille.”

”Tästä ryhmästä olen oppinut, että osalla oppilaista on suuria haasteita koulussa ja osalla ehkä kotonakin”

”Tämä tarkkailemani ja pohdiskelemani ryhmä on yleensä aika haastava. Ryhmässä on enemmän poikia kuin tyttöjä. Tytöt ovat aina kovin hiljaisia ja tuntuu, että he tekevät kaikin puolin parhaansa, etteivät rasittaisi opettajaa enempää, kun huomaavat opettajan kuormittuvan poikien tekemisistä - ja tekemättä jättämisistä. Vain yksi tyttö osallistuu oppituntiin vastailemalla, muut kyllä hoitavat käytännön tehtävät tunnollisesti, mutta ovat liki äänettämiä, toki hiljaisesti varmasti supisevat työparilleen. Pojista yksi pyrkii tekemään parhaansa ja seuraa opetusta ja ahkeroi kykyjensä mukaan. Toiset pojista selvästi helposti härkkivät häntä, ovat ehkä hieman kateellisia tämän myönteisestä osallistumisesta ja kouluasenteesta yleensäkin.

Yksi pojista ei malta pysyä työpisteellään, eikä tee juuri mitään. Hänen työparinsa närkästyä, eikä tahotoisi olla tämän pojan pari ja sanoo sen ääneen.

Toiset pari poikaa huomaavat helposti toistensa huonot tekemiset, huolimattomuudet yms. ja ilmaisevat ne hanakasti ääneen, mutta kehumisia ei juuri koskaan kuule tässä ryhmässä. Toki opettajana siihen pyrin aina, kun on vähänkin aihetta. Kiusaamista tai ainakin nimittelyä jollain tasolla olen myös joskus huomannut. Toisinaan on ollut fyysistäkin nujakointia, mikä on vaarallista aina, erityisesti keittiöolosuhteissa. Niihin olen hanakasti puuttunut mm. jäähyjärjestelyillä.

Tästä ryhmästä olen oppinut, että osalla on suuria haasteita koulussa ja osalla luultavasti kotonakin. En koe ainakaan näin käytännön aineen kannalta hyväksi, että erityisopetuksen takia ryhmäjako on tehty siten, että tässä ryhmässä ovat eniten tukea tarvitsevat. Ryhmädynamiikka on huonoa, rauhalliset ovat mahdollisimman huomaamattomia, eivätkä juurikaan kommunikoi levottomien kanssa.”

Tässä osiossa (Osallisuus, osa 2.) on kurssille osallistuneiden opettajien todellisiin tilanteisiin perustuvia kokemuksia kotitaloustunneilta. Opettajat tuntevat oppilaansa ja näin olen näissä teksteissä puhutaan “tytöistä” ja “pojista”. On tärkeä muistaa, että jos et tunne ihmistä, älä oleta hänen sukupuoltaan. Tämä pätee myös lapsiin ja nuoriin.

Sukupuolitietoinen opetus perustuu herkkyydelle tunnistaa yksilöllisyys ja persoonallisuus jokaisessa oppijassa. Opetuksessa pyritään siihen, ettei oppilasta sovelleta hänen ulkoiseen sukupuoleensa. Sukupuolitietoisessa opetuksessa tunnustetaan sukupuolittavia yhteiskunnallisia ja kulttuurisia tekijöitä sekä kyseenalaistetaan ja puretaan niitä sukupuolten tasa-arvoa rakentaen. Oppilaita ohjataan yksilöllisiin valintoihin ja lievitetään täten opinto-, koulutus- ja uravalintojen segregatiota eli jakoa mies- ja naisaloihin. Käytännössä sukupuolitietoisuus näkyy siten, etteivät opetuksen ja ohjauksen käytännöt ylläpidä eivätkä uusinnassa tyttöjen ja poikien jakoa erillisiin ryhmiin (OPH).

Lisää tietoa sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta:

Sukupuolitietoinen opetus ja ohjaus | Opetushallitus (oph.fi)

Tasa-arvoinen kasvatus - Väestöliitto.fi (vaestoliitto.fi)

OSALLISUUS, OSA 3.

Tämä osio pohjautuu Nuorten Akatemia ry:n toimitusjohtaja Heikki Vuojakosken ja projektikoordinaattori Erika Leinon koulutukseen, jonka keskeisenä aiheena oli osallisuuden kokemus.

TEHTÄVÄ

Mieti tilanne, jolloin itse olet kokenut, että olet ollut osallisena. Miksi näin oli?

Alla olevat lainaukset voivat toimia esimerkkeinä ja ajatusten herättäjänä, niissä on myös paljon vinkkejä osallisuuden tunteen luomiseen eri tilanteissa. Tekstit ovat kurssille osallistuneiden opettajien pohdintaa aiheesta. Voit pohtia aihetta myös itse tai teettää tehtävän esimerkiksi yläkouluikäisille oppilaille!

Ristiriitainen osallisuus

“Osallisuuden tunteen huomaa parhaiten, kun osallisuus vähenee ja osallisuuden tunne jostain syystä horjuu.”

“Osallisuus yhdistää ja saa minut tuntemaan itseni tärkeäksi. Välillä se kuitenkin myös ahdistaa ja vaatii paljon voimia, aikaa ja ajatuksia. Toisten tsemppaus ja “hurraaminen”, kun asiat lokshtelevat paikoilleen, merkitsee paljon. Se antaa voimaa ja ajatuksen, että tekemiselläni on oikeasti merkitystä. Teen oikeita asioita ja ehkä välillä hankalia päätöksiä, mutta minulla on tekemisilleni kollegoiden tuki ja apu. Yhdessä eteenpäin aina vaan.”

“Onkohan osallisuuden tunne vaikeampi saavuttaa niille, jotka ovat hiljaisia tai hiukan introvertteja? Saavatko he vastakaikua, ellei ole ihmistä, joka heidät huomaa?”

“Harrastuksen kautta löydän tilanteita, joissa olen kokenut olevani vahvasti osallisena, merkityksellinen sekä kuuluvani vahvasti tiettyyn joukkoon. Samassa harrastuksessa olen kuitenkin myös kokenut ulkopuolisuuden tunnetta sekä merkityksettömyyttä. Samoja tilanteita pystyn reflektoimaan myös työelämästä, mutta harrastuksen kautta tunteet ovat olleet selvästi vahvempia.”

Osallisuus vahvistuu ryhmässä ja heittäytymällä rohkeasti tilanteisiin

“Osallisuuden kokemus syntyy siitä, että tunnet kuuluvasi ryhmään ja sinun osallisuutesi on tärkeää. Tunnet itsesi tervetulleeksi ja uskallat heittäytyä. Silloin tuntee, että ympärillä oleva porukka on turvallinen.”

“Eräessä ryhmätilanteessa tutustuimme toisiimme erilaisten harjoitteiden avulla. Oma filis oli, että tässä me ollaan kaikki yhdessä, samalla viivalla. Teimme samoja juttuja, oli vanha tai nuori, iällä ei ollut merkitystä. Hassuttelimme, nauroimme, ja meillä oli hurjan hauskaa. Olin täysillä mukana, niin kuin kaikki muutkin. Ilmapiiiri oli suvaitseva, olin itse ennakkoluuloton, nauroin hassuille tempauksille, myös omilleni! Olin aidosti läsnä tilanteessa.”

“Huomatuksi tuleminen tuntui mukavalta ja vahvasti ryhmään kuulumistani. Samalla tavalla voin edistää oppilaiden osallisuuden tuntemusta luokassa, huomioimalla myönteisesti heidän läsnäolonsa.”

“Kirjoitan yhden esimerkin töistä. Terveystiedon tunnilla teimme eläviä patsaita mielen hyvinvointiin liittyvistä asioista. Yhdessä ryhmässä oli liian vähän osallistujia tiettyyn patsaaseen. Oppilaat pyysivät minut mukaan. Oli ihana, kun minä opettajana pääsin heidän esitykseensä. Minulle se oli oppilailta luottamuksen osoitus ja opettaja-oppilas roolien poistamista oppimistilanteessa. Huippu idea oppilailta.”

“Tunsin olevani osallinen, kun jokainen meistä toivotettiin tasavertaisina ryhmään. Osallisuus syntyi siitä, että osallistuin keskusteluihin ja annoin ryhmälle mahdollisimman paljon itsestäni ja omasta kokemusmaailmastani. Samalla hyödyin siitä, kun sain kuulla toisten ajatuksia ja kokemuksia. Osallisuuden kokemus syntyi myös yhteisen tekemisen ja vuorovaikutuksen kautta.”

“Osallisuuden tunne syntyy mielestäni toisten suhtautumisesta itseen ja myös omasta suhtautumisesta muihin. Hyvä yhteishenki ja positiivinen suhtautuminen edesauttavat mielestäni osallisuuden tunnetta. Kiinnostus muita ihmisiä ja heidän asioitaan kohtaan rakentaa luottamusta.”

Osallisuus vahvistuu hyvässä työyhteisössä ja mielekkäässä työssä

“Viimeisimpänä esimerkkinä osallisuudesta mieleeni tulee osallisuus työyhteisössä. Tunnen olevani osallisena työyhteisössämme. Tämä johtuu varmasti siitä, että tunnen tulevani kuulluksi ja olevani merkittävä muille. Muut työyhteisön jäsenet tulevat juttelemaan ja kyselevät kuulumisia ja samaa teen vastavuoroisesti heille eli minua kiinnostaa työyhteisöni asiat.”

“Työelämässä koen osallisuuden tunnetta lähes päivittäin. Kollegojen arvostus ja luottamus on palkitsevaa. Saan auttaa, mutta saan myös itse apua sitä tarvittaessa. Koen, että minulla on mahdollisuus vaikuttaa työyhteisössä ja että minua kuunnellaan. Tärkeänä pidän myös sitä, että minulla on mahdollisuus itse säädellä sitä, kuinka paljon milloinkin osallistun erilaisten tapahtumien järjestämiseen, koska aina voimavarat eivät ole samanlaiset.”

“Viimeksi tunsin valtavan suurta osallisuutta kun sain auttaa oppilasta, jolla on rajoitettu toimintakyky. Sain hänet oivaltamaan, että hän on yhtä vahva ja hyvä kuin muut, vaikka hän ei voinutkaan tehdä asioita aivan samalla tavalla. Se hetki, jolloin oivallus syntyi, oli niinkin pieni kuin vain se, että hän totesi, että hänhän voi johtaa toisia tekemään. Olimme siinä sekä oppilaat että minä opettajana osallisia kokemukseen ja toimintaan - sekä henkisesti että fyysisesti. Se oli rikastuttavaa!”

“Astuin uuteen työpaikkaan ja minut vastaanotettiin hyvin. Tietenkään heti alkuun en tuntenut osallisuutta, olinhan uusi paikassa ja muut tunsivat jo toisensa. Järjestimme illanvieton opettajien kesken, johon kutsuttiin myös uudet opettajat. Tässä tapahtumassa muut osoittivat olevansa kiinnostuneita minusta, kyselivät paljon ja ottivat mukaan porukkaan. Meillä oli tosi hauskaa yhdessä ja illanvieton jälkeen minut lisättiin epäviralliseen työporukkaryhmään whatsappissa ja siellä jatkoimme jutustelua, vitsailua ja hyvän ryhmähengen tuottamista. Tämä illanvietto oli tilanne, jossa koin ensimmäistä kertaa osallisuutta työporukkaan ja siitä asti olen sitä kokenut.”

Turvallisuus

Mitä on turvallisuus?

Jokaisella on oikeus tuntea olonsa turvalliseksi ilman pelkoa syrjinnästä, häirinnästä sekä seksuaalisesta, fyysisestä tai verbaalisesta ahdistelusta. Turvallisemman tilan periaatteilla ja toimintatavoilla pyritään luomaan tila, jossa kaikki pyrkivät omalla toiminnallaan rakentamaan yhdenvertaista, kunnioittavaa ja avointa ilmapiiriä. (Suomen YK-liitto).

Älä oleta ihmisen sukupuolta tai seksuaalista suuntausta. Älä tee oletuksia henkilöstä ihonvärin, etnisyyden, uskonnon, muiden ulkoisten ominaisuuksien, iän tai puheen perusteella. Et voi tietää toisen kokemusta, ajatuksia, elämäntilannetta etkä itsemääritelyä identiteettiä hänen puolestaan (Mielen-terveystalo.fi).

Turvallisuudella tarkoitetaan fyysistä ja henkistä turvallisuutta. Turvallisemman tilan toteutuessa kaikki voivat osallistua toimintaan ilman pelkoa tai huolta tulla loukatuksi, kiusatuksi, vähätellyksi tai satutetuksi millään tavalla (Anna Majava: Turvallisemman tilan periaatteet – Turvallisesti yhdessä -blogisarjan 2. osa 26.2.2021. Pääkaupunkiseudun Partiolaiset ry).

Turvallisuus kotitalousopetuksessa

Turvallisuus merkitsee kotitalousopetuksessa monia asioita. Perusopetuksen opetussuunnitelman (2014) mukaan “työn arvostaminen ja loppuun saattaminen, pitkäjänteinen tapa tehdä työtä, kunnioittava ja kiireetön ilmapiiri sekä mahdollisuus oppia myös epäonnistumisista ovat osa turvallisuutta kotitalousopetuksessa.” Kotitalousopetuksessa korostuu usein työturvallisuus, mutta turvallisuus käsittää myös edellä mainitut turvallisemman tilan periaatteet sekä oikeuden tuntea olonsa turvalliseksi ilman syrjintää, häirintää, seksuaalista fyysistä tai sanallista ahdistelua tai väkivaltaa.

TURVALLISUUS, OSA 1.

Tämä osio pohjautuu Seta ry:n koulutusasiantuntija Marita Karvisen koulutukseen, jonka aiheena oli: Kiusaamisen ennaltaehkäisy normitietoisuuden avulla sekä seksuaalinen suuntautuminen ja sukupuolen moninaisuus tässä kontekstissa.

Sateenkaarisensitiivinen koulu vähentää kiusaamista

Normeja, normatiivista ajattelua ja kielenkäyttöä on vaikea tunnistaa, jos itse "mahtuu muottiin". Usein normit havaitaan vasta kun niitä rikotaan. Tavoite olisi kuitenkin tunnistaa ne ennalta. Normit rajoittavat, ahdistavat ja sulkevat ulos. Niiden rikkominen voi kuitenkin aiheuttaa pelkoa; homo- ja transfobiaa ja seksismiä. Erityisesti miesten feminiinisyyttä koetaan joskus "vaaralliseksi". Mutta normit eivät ole muuttumattomia; niitä tulee haastaa ja purkaa.

Erityisesti sateenkaarinuoria kiusataan, koska voidaan ajatella, että kyseessä on valinta, että nuori vain haluaa olla tuommoinen. Normitietoisuus toimii ennaltaehkäisevänä tekijänä. Sateenkaarisensitiivinen koulu vähentää kiusaamista.

Sateenkaari viittaa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin esimerkkinä sateenkaarinuoret, -perheet ja -seniorit. Termiä voidaan käyttää myös adjektiivina: sateenkaareva henkilö.

TEHTÄVÄ

Tehtävänä on tutkia käytössä olevien oppimateriaalien sukupuolinormatiivisuutta, eli minkälaisia miehet ja naiset esitetään ja onko sukupuolen moninaisuutta (esim. muunsukupuolisuutta) huomioitu mitenkään.

Helpointa tämä on toteuttaa tarkastelemalla kuvastoa: mitä kuvissa näkyy ja mitä ei. Kuinka normin mukaisia kuvassa olevat henkilöt ovat vai onko kuvissa pyritty purkamaan sukupuoli-rooleihin liitettyjä stereotyyppioita? Minkälainen värimaailma kuvissa on, näkyykö kuvissa valta-asetelmia, ketkä ovat "päähenkilöinä", mitä he tekevät, ketkä ovat "sivuhenkilöitä", mikä heidän roolinsa on, jne.?

Tämä tehtävä sopii sekä opettajille että oppilaille! Alla olevissa lainauksissa opettajat ovat pohtineet kysymystä, osa on teettänyt tehtävän myös omille oppilaille ja oppilaat ovat pohtineet sitä. Voit tehdä samoin oman oppilasryhmän kanssa - tai pohtia asiaa itseksesi.

Opettajat ovat käyttäneet tehtävään alla olevaa kirjallisuutta:

Kotitaloustaito: 7-9. Harjula, Pia; Janhonen-Abruquah, Hille & Löytty-Rissanen, Minna. Sanoma Pro Oy.

Taituri: Kotitalous 7-9. Hinkkanen, Terhi; Immonen, Päivi; Kokkonen, Minna; Liimatainen, Aura & Palojoiki, Päivi. WSOY oppimateriaalit.

Kimara: Kotitalous. Haveri, Mia; Heino, Leena; Leskinen, Jouni; Palojoiki, Päivi; Soljanto, Helena & Saarikoski, Elina. Sanoma Pro Oy.

Onni: Kotitalous. 7-9. Kukkola, Katariina; Meronen, Kaisu & Summanen, Anna-Mari. Kustannusosakeyhtiö Otava.

Huom! Oppikirjoissa on eri vuosien painoksia.

Opettajien pohdintaa tehtävästä

“Vaikka kirjassa selvästi oli yritetty murtaa perinteisiä miesten ja naisten rooleja, löytyi siitä edelleen kaikuja menneisyydestä”

“Kuvissa esiintyy miehiä ja naisia, siis selvästi miehen tai naisen näköisiä henkilöitä - sukupuolen moninaisuutta ei ole huomioitu. Toisaalta joitain stereotyyppioita on pyritty purkamaan, esim. nainen kantaa laatikkoa ja mies siivoaa. Muita kuin täysin valkoihoisia löysin kirjasta yhden, joten siinäkin ei ole kovin paljon vaihtelua. Kirja on painettu jo vuonna 2015, voi olla että uudemmissa kirjoissa kaikenlainen moninaisuus on huomioitu jo paremmin.”

“Erilaisia perheitä käsitellään yhdessä kappaleessa. Siinä todetaan, että perheeseen voi kuulua avio/avopareja ja lapsia. Todetaan myös, että vanhemmat voivat tulla eri kulttuureista, mutta missään ei mainita, että perheen voivat muodostaa myös sateenkaariset ihmiset. Toisaalta, sukupuolista ei puhuta tässä kappaleessa lainkaan, ehkä tämä on harkittu ratkaisu. Kirjassa todetaan, että jokaisella on oikeus kokea perheensä oikeanlaisiksi ja riittäväksi. “Perheiden moninaisuus on rikkaus”. Tämä sinänsä on tietysti hyvin todettu -mutta kaipaan nuorille vielä enemmän asian avaamista. Olisi hyvä painottaa, että kaikki ihmiset, sukupuolisista ominaisuuksistaan riippumatta, saavat perustaa perheen ja nauttia perheen tuomasta turvasta ja yhteenkuuluvuuden tunteesta.”

“Sukupuolijakauma oli varsin tasainen, kuvissa oli sekä tyttöjä ja poikia. Kuvat eivät antaneet olettaa, että kodin työt kuuluisivat vain tytöille, vaan sukupuolesta riippumatta nuoret tekivät kodin erilaisia työtehtäviä. Kuitenkin, kaikki nuoret olivat ulkoasultaan varsin heteronormatiivisia - esimerkiksi vaatetus, kamppaus ja meikki istuivat hyvin siihen “muottiin”, joka meidän yhteiskunnassamme on sukupuolista annettu. Lisäksi esiin nousee, että kuvissa olevat nuoret vaikuttavat hyväkuntoisilta, terveiltä ja vaatetus viittaa varakkuuteen. Yhtään esimerkiksi pyörätuolissa olevaa, näkyvästi kehitysvammaista ihmistä kuvissa ei ole. Kuvissa on kuitenkin nuoria, joilla on eri ihonvärejä.”

“Yhdessä kuvassa suuri perhe on ruokailemassa ison pöydän ääressä. Ihmiset ovat hyväkuntoisia, hymyileviä ja hyvinkin “heteronormatiivisesti tyyppillisiä”. Mitään sateenkaarisuuteen tai sateenkaa-

rella oleviin nuoriin viittaavaa ei kuvista löydy.”

“Kirjan alussa, missä tutustutetaan oppilasta keittiön erilaisiin töihin, vilahtelee kuvissa suurimmaksi osaksi nais- tai tyttöahmoja mm. leikkaamassa kasviksia tai täyttämässä astianpesukonetta. Kun kirja etenee terveellisiin ruoka- ja elämäntapoihin on pääosa kuvissa esiintyvistä henkilöistä tummahiuksisia nuoria miehiä.”

“Kuvissa on tasapuolisuus esillä, mutta yhdessäkään kuvassa ei tuoda esille sukupuolien moninaisuutta tai perheiden monimuotoisuutta, joka on mielestäni iso puute ja siihen tulee puuttua seuraavan kirjan painovaiheessa. “

“Vaikka olen käyttänyt kirjasarjaa jo neljän vuoden ajan, kiinnitin nyt vasta huomiota, että kirjassa on todella vähän kuvia ihmisistä. Muutamia valokuvia löytyy ja niissä sukupuolinormatiivisuutta kyllä näkyy jonkin verran. Esimerkiksi poika korjaa polkupyörää, poika kalastaa ja tyttö imuroi. Heteronormatiivisuus tulee esiin miehen ja naisen hääkuvassa ja perheitä on kuvattu perinteisellä äiti, isä ja lapsi asetelmalla. Osa kuvista on piirroskuvia ja niissä on otettu huomioon eri ihon värit ja niissä on mielestäni myös aika tasaisesti miehiä ja naisia. Muunsukupuolisuutta ei mielestäni ole otettu huomioon. Toki piirroskuvissa sukupuoli ei tule kovin vahvasti esiin.”

“Vaikka kirjassa selvästi oli yritetty murtaa perinteisiä miesten ja naisten rooleja, löytyi siitä edelleen kaikuja menneisyydestä. Ruoanvalmistukseen liittyvissä kuvissa oli lähes poikkeuksetta tyttö tekemässä ruokaa joko yksin tai toisen tytön kanssa. Sen sijaan erilaisiin valintoihin, kierrättämiseen ja talouteen liittyvissä kuvissa oli selvästi useammin poika kuin tyttö. Kuvat ruokkivat mielikuvaa, jossa tytöt keskittyvät kotitaloustöiden ääreen ja varaavat sille aikaa arjestaan, poikien hoitaessa omat tehtävänsä vähän kuin “vasemmalla kädellä” muiden juttujensa rinnalla.

Kaikissa valinnanmahdollisuuksien runsautta ja päätöksenteon vaikeutta esittävässä kuvissa oli nainen. Mies oli päähenkilönä kuvissa, joissa valintapäätös on jo tehty. Onko siis edelleenkin niin, että lopulta miehet tekevät lopulliset päätökset? Tuskin kirjantekijät ovat tätä viestiä halunneet antaa. Kuvien tarkastelu ja koko kirjan kuvavalintojen kokonaisvaltainen tarkastelu kuitenkin paljasti varmasti tahattomia, meihin juurtuneita ennakkokäsityksiä ja olettamuksia.”

“Kun kirjaa alkaa selaamaan tarkemmin, voi huomata, että kun kuvissa esitetään pariskuntia, ovat ne aina perinteiseen tyyliin mies ja nainen. Kirja on kuitenkin kohtuullisen uusi, vaikka ei uusimmasta päästä ja silti kirjassa ei ole esitelty sateenkaariperheitä. Myös pukeutumisessa näkyvät hyvin perinteiset normit eli esim miesten feminiinisyyttä ei näy kirjan sivuilla. Mikä myös ensimmäistä kertaa pisti silmäni, oli se, että kirjassa on hyvin vähän kuvattu tummaihoisia ihmisiä. Etnistä taustaa olevia henkilöitä on kuvattu ainoastaan työolosuhteiden eriarvoisuutta kuvaavassa kuvassa. Eniten tässä hämmästyttää itseäni se, että en ole koskaan aiemmin kiinnittänyt tähän asiaan huomiota. Kuinka perinteisten normien sokaisemana on tehnyt työtäni, vaikka aina olen kokenut itseni hyvinkin suvaitsevana ja erilaisuudet huomioon ottavana opettajana.”

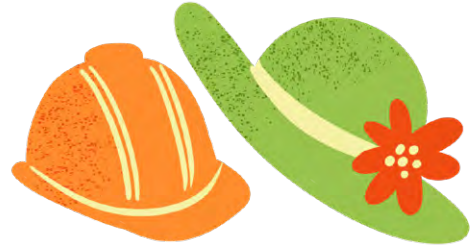
Oppilaiden pohdintaa tehtävästä

“Naisten urheilu on pienemmällä kuvalla esillä”

“Pyysin yhtä 9. -luokan oppilasryhmääni tarkastelemaan kirjan kuvitusta ja kertomaan havaintojaan tämän tehtävänannon mukaisesti. Heiltä tuli seuraavia havaintoja:

- heterokirja, ei sateenkaaria
- kirjassa on heteropari ja ystäviä
- kirja on tasapuolinen, siinä ei ole päähenkilöä
- kirja on värikäs
- aika paljon naispuolisia henkilöitä (rip miehet)

mitäpä tähän lisäämään.”

“Oppilailla oli käytössä tähän tehtävän antoon Aamulehden koulutusnumero. Tässä oppilaiden suoria kommentteja lehden uutisista ja kuvista:

- miehet työvaatteissa, naiset alasti
- naisten urheilu on pienemmällä kuvalla esillä
- miehet tykkää kaljasta
- miehet hankkii tatskoja
- miehillä on parta
- naiset kutoo ja niillä on pitkät hiukset
- naiset käyttää olkalaukkuja ja kaulahuiveja
- miehet ovat sotilaita
- miehet halua alistaa ihmisiä
- miehet saa alkoholimyrkytyksen
- naisia enemmän sote alalla
- miehet työmaalla, naiset toimistossa
- miehiä on enemmän päättämässä asioista
- naiset keittiössä
- raksamies on mies
- naiset ei tee raskaita töitä
- hahmoja joilla ei sukupuolta (muunsukupuolisuus)
- miehet yrittäjiä, johtajia

oppilaat olivat hyvinkin innostuneita tehtävästä.”

TURVALLISUUS, OSA 2.

Tämä osio pohjautuu Ensi- ja turvakotienliitto ry:n Katri Kyllösen (Lapsityön asiantuntija, Perhe- ja lähisuhdeväkivaltatyö) ja Milja Harjun (Asiantuntija, Ero lapsiperheessä -tiimi) koulutukseen, jonka aiheena oli: Eron vaikutukset lapsiin, tietoa eroauttamisen tavoista ja palveluista, tietoa lähisuhdeväkivallasta ja sen vaikutuksesta lapseen sekä kuinka ottaa turvallisuus ja turvattomuus puheeksi lasten kanssa.

TEHTÄVÄ

Tehtävänä on pohtia millä tavoin voin auttaa nuorta, jos epäilen hänen kärsivän vanhempien erosta tai lähisuhdeväkivallasta.

Alla olevissa lainauksissa on opettajien kirjoittamaa pohdintaa tehtävästä. Aihetta on käsitelty koulutuksessa saadun tiedon perusteella. Tehtävät on anonymisoitu. Voit käyttää alla olevaa materiaalia hyödyksi omassa työssäsi.

Opettajan työn merkityksellisyydestä kertoo se, että opettaja voi olla jonkun lapsen kohdalla ainoa linkki turvalliseen elämään

“Voin yrittää keskustella nuoren kanssa. Välttämättä ensimmäisellä kerralla nuori ei halua keskustella, mutta pyrin luomaan luottamuksellista suhdetta ja kanavaa, johon voi luottaa silloin, kun nuorella on tarve keskustella ja tarvitsee apua. Voin soittaa kotiin ja kysellä kuulumisia. Jos kotoa ei osoiteta huolta, pyrin auttamaan nuorta koulun terveydenhuollon kautta esim. ohjaamalla nuoren kuraattorille, koulupsykologille ja mahdollisesti terapiaan sekä mahdollisen lähisuhdeväkivallan takia koululta tehtävän lastensuojeluilmoituksen avulla. Mikäli väkivaltaa esiintyy, on se tuotava viranomaisten tietoon lapsen edun varmistamiseksi. Nuorella on oikeus turvalliseen elämään ja opiskeluun.”

“Lapset, jotka kasvavat väkivaltaisessa kodissa, eivät välttämättä osaa hakea apua tilanteeseensa. Siksi on tärkeää, että opettajan, joka huomaa, että koti on väkivaltainen, tulee puuttua asiaan hienovärisesti ilman, että asiasta tulee iso numero. Väkivallasta voidaan keskustella yleisesti. Lapsille voidaan kertoa väkivalta-asioista siten, että he ymmärtävät mikä on oikein ja sallittua. Lapsille tulee antaa mahdollisuus tulla juttelemaan heidän mieltään painavista asioista. Usein lapset jäävät tunnin lopussa viimeiseksi luokkaan odottaen, että pääsisivät juttelemaan asioista. Samoin he voivat tulla tunnin päätyttyä luokkaan takaisin odottaen, että pääsevät keskustelemaan. Silloin heille on löydettävä aikaa keskusteluun. Jos tilanne sivuutetaan, saattaa lapsi tai nuori lukkiutua aikuiselle kokonaan, eikä uutta mahdollisuutta auttaa tule ja tilanne voi pahentua.”

“Nuoren alkaessa puhua lähisuhdeväkivallasta yleensä kuuntelen ja ohjaan tarvittaessa joko terveydenhoitajan tai kuraattorin luo. Aina ei omat voimavarat ja taidot riitä käsittelemään nuoren kanssa asiaa.”

“Kotitalous oppiaineena luo jo nimellään (koti) tietyn illuusion. Olemme läheisesti tekemisissä asioiden kanssa, jotka liittyvät kiinteästi kotiin. Millainen se koti sitten onkaan oppilailta, heijastuu kyllä myös oppitunneille. Korona-aikana oppilaiden vaikeudet ovat lisääntyneet huomattavasti ja työka-

lupakkini tuntuu olevan aika vaatimaton sisällöltään, opettajan rooli ei enää riitä.”

“Ajattelen aina, että nuori ei käyttäydy ilkeästi ilkeyttään vaan taustalla on joku pieni tai suuri asia, joka vaivaa ja vaikuttaa koulunkäyntiin ja käyttäytymiseen juuri nyt. Tämä on auttanut myös omien tunteiden hallinnassa. Viha ja ärsytys eivät tule oppitunneilla niin helposti pintaan, kun ajattelen “mikähän tuolla pikkuisella on hätänä”.”

“Jos kohtaan nuoren, jolla on hankaluuksia elämässään (johtuu ne sitten mistä tahansa), juttelen hänen kanssaan. Usein myös pyydän, että voinko varata hänelle ajan kuraattorille tai merkkarille. Kyselen hänen kaverisuhteistaan, onko hänellä joku jolle voi omista huolista, murheista ja ajatuksista puhua. Kehotan puhumaan, koska se aina auttaa ja selvittää samalla omiakin ajatuksia.”

“Ensin täytyy huomata, että jokin on vialla. Luennolla mainittiin erilaisia tapoja, joilla nuori voi reagoida silloin, kun kotona on väkivaltaa tai erotilanne meneillään: Reagointitapoja ovat esimerkiksi käytöshäiriöt, muutokset kaveripiirissä tai itkuisuus. Osa oireista on helppo huomata, osa saattaa jäädä aikuisilta kokonaan piiloon, eivätkä kaikki nuoret oireile näkyvästi ollenkaan. Olenkin monesti omassa työssäni (koulussa) miettinyt, miten tärkeää olisi, että kaikilta oppilailta kysyttäisiin säännöllisesti ajan kanssa miten menee ja mitä kuuluu.”

“Kun huoli tai epäily on herännyt, on ensimmäinen tapa auttaa, kysyä nuorelta, mitä hänelle kuuluu. Joskus tuo kysymys on liian ympärilyövä (siihen on helppo vastata, että “hyvää kuuluu, kaikki ok”), joten kannattaa tuoda oma huoli esille. “Olen huomannut, että olet allapäin, kertoisitko mikä siihen on syynä, miten kotona menee” tms. Mikäli nuoren kanssa ei keskusteluyhteyttä synny, voisi häntä kannustaa ottamaan yhteyttä koulun psykologiin/kuraattoriin tai pyytää näitä tahoja ottamaan yhteys oppilaaseen.”

“Pyrin katsomaan nuoren olemuksen ja käytöksen taakse vaikeinakin hetkinä, kun nuori haastaa aikuista. “Onko sinulla murheita? Miksi toimit noin? Tarkoitatko tosiaan kaikkea mitä sanot?”

”Rauhoitan kouluarkea. Pyrin ennakoitavuuteen. Luon rutiineja ja pidän niistä kiinni. Nuori voi luottaa, että minun kanssani tehdään asiat tietyllä tavalla.”

”Rohkaisen nuorta olemaan nuori. Autan häntä keskittymään hänelle tärkeisiin asioihin ja ottamaan pois hänelle kuulumattomia, aikuisten vastuita.”

“Jos huoli esimerkiksi erosta tai väkivallasta nousee, tärkeintä on ottaa huoli puheeksi. Puheeksiotto kannattaa suunnitella hyvin ja tarjota myös turvallisen perääntymisen mahdollisuus, jos nuori ei haluakaan puhua juuri minun kanssani. Vaikka aikuisella on vuorovaikutuksesta vastuu ja turvallinen malli, nuoren pitää antaa olla aktiivinen osallistuja ja kertoa asioista omalla tasollaan. Aikuisen on ensisijaisesti vakuutettava, että väkivalta tai ero ei ole lapsen vika eikä hän ole vastuussa siitä ja siihen liittyvää pelkoa tai ahdistusta ei tarvitse tuntea yksin. Tarvittaessa täytyy hyväksyä se, että lapsi tai nuori ei halua puhua juuri minun kanssa, juuri nyt, vaan ohjata hänet ajattelemaan, että apua on saatavilla ja ohjata hänet eteenpäin yksilökohtaisen oppilashuollon piiriin.”

“Jos huoli nuoresta herää, on opettajan velvollisuus toimia: yrittää keskustella nuoren kanssa, kysyä asiasta painostamatta tai johdattelematta, käyttää avoimia kysymyksiä, kirjata asiat ylös, rohkaista ja kannustaa sekä kiittää nuorta, että hän kertoi murheesta, ja viedä asia eteenpäin lastensuojeluun ja mahdollisesti myös poliisille. Opettajan omasta jaksamisesta on myös huolehdittava. Nuoren murheet voivat tuntua opettajasta hyvinkin raskailta kantaa, ja siksi esim. työnohjaus voi olla yksi keino päästä eteenpäin – tietysti opettajan normaali arkirytmii ravinnon, levon, liikunnan ja unen avulla.”

“Opettajan työn merkityksellisyydestä yhteiskunnassa kertoo se, että opettaja voi olla ainoa linkki turvalliseen elämään jonkun lapsen kohdalla. Opettajan velvollisuus on puuttua ja auttaa, jos hän epäilee väkivaltaa tai hän huomaa lapsen kärsivän erotilanteesta.”

“Vertaissuhteissa tapahtuvaa väkivaltaa ei valitettavasti osata riittävästi tunnistaa. Tämän voi koulu- maailmassa allekirjoittaa. Siihen puuttuminenkin on valitettavan tehotonta. Koulussa tapahtuu mm. välitunneilla tönimistä, haukkumista ym. ja siihen puuttuttaessa nuori toteaa sen olevan ihan läppää ja kohteeksi joutunut nuori toteaa usein myös näin. On niin paljon asioita, joita me opettajat emme työssämme näe, mutta silti tuntuu, että joku on vialla. Silti koen, että jatkuvalla puuttumisella, se, että emme sulje silmiämme, olemme läsnä ja ohjaamme, kerromme mikä on oikein ja mikä ei jne, ovat meidän arjen keinoja näihin tilanteisiin.”

“Kiire on myrkkyä. Jos sanoo yhdenkin kerran oppilaille, että nyt ei kuule ehdi, koska on sitä ja tätä ja tuota, niin juuri se saattaa olla se hetki, kun oppilas olisi saattanut avautua. Näin ollen oppilaille voi tulla kokemus, että aikuisia ei kiinnosta ja parempi vain pitää oma suu kiinni.”

Lisää tietoa eroauttamisesta ja lähisuhdeväkivallasta: www.ensijaturvakotienliitto.fi

TURVALLISUUS, OSA 3.

Tämä osio pohjautuu Jenni Kreivin (Rikosuhripäivystys, verkkotyön koordinaattori) koulutukseen, jonka aiheena oli: Nuorten kohtaamat rikokset, kiusaaminen, rikoksen uhrin oireilu ja sen tunnistaminen sekä miten opettaja voi tukea rikoksen uhria.

TEHTÄVÄ

Pohdi oletko sinä koskaan kohdannut työssäsi lasta tai nuorta, joka olisi mahdollisesti joutunut rikoksen uhriksi?

Alla olevat tekstit ovat opettajien pohdintaa yllä olevan tehtävän ja tehtävään liittyvän koulutuksen pohjalta. Tekstit ovat anonymisoituja. Voit hyödyntää näitä kokemuksia omassa työssäsi.

”Yritä itse olla rauhallinen ja muistuta nuorta, että aikuiset kyllä kestävät kuulla asiasta”

“En ole itse työssäni kohdannut rikoksen uhriksi joutunutta nuorta. Olen koululaisten vanhempana kuitenkin pohtinut yleisellä tasolla tätä teemaa. Tärkeä huomio luennolla oli, että turvallinen ja jatkuva arki kantaa lasta ja nuorta rikoskokemuksesta toipumisessa. Erittäin tärkeä tiivistys mielestäni tässä teemassa nuoren kohtaamiseen oli, että: ”Usko, lohduta ja kuuntele. Älä epäile, syyllistä tai vähättele.”

“Kiusaaminen täyttää usein jonkun rikoksen tunnusmerkit. Olen kuullut oppilaiden haukkuvan toisiaan ja puhuvan toisilleen ilkeästi. Usein, kun nuorten kielenkäyttöön puuttuu, kuulee asian sanottaneen “läpällä” eli vitsillä. Toistuva nimittely ja toisen loukkaaminen ovat kuitenkin henkistä väkivaltaa tai jopa kunnianloukkaus. Kiusaamisesta minulle on tultu oppilaiden toimesta kertomaan ja rikoskokemuksesta oireilu on ollut ahdistuneisuutta tilanteesta, mikä on varsin ymmärrettävä reaktio. Koulukiusaamistapaukset käsitellään meidän koulussa keskustelemalla ja viestimällä kiusaajien perheiden kanssa. En ainakaan ole kuullut, että mistään kiusaamistilanteesta olisi tehty rikosilmoitusta meidän koululla.”

“Opetan työssäni yläkouluikäisiä oppilaita ja varsinkin kotitalouden tunneilla on usein sellainen tunnelma, jossa oppilaat tuntevat olonsa turvalliseksi ja luottavaiseksi ja kertovat helposti elämässään tapahtuneista asioista. On kuitenkin ollut joskus vaikeaa kohdata rikoksen uhriksi joutuneita nuoria ja tietää, miten heitä voisi auttaa ja missä vaiheessa tapahtuneista olisi hyvä tehdä rikosilmoitus.”

”Sain luennon aikana monia oivalluksia siitä, miten minun olisi hyvä toimia, jos nuori tulee kertomaan vakavasta ja vaikeasta kokemuksesta.

Listaan niitä tähän alas:

- Kiitä nuorta, että on rohkaistunut kertomaan asiasta
- Ota aikaa ja luo rauhallinen tilanne

- Sinun ei tarvitse tietää rikosnimikkeitä, voi vain todeta, että on tapahtunut rikos ja poliisi hoitaa asiaa eteenpäin
- Alaikäiseltä ei ole hyvä kysyä yksityiskohtia rikoksesta, nämä käydään läpi poliisin kuulemisessa
Käytä avoimia kysymyksiä: Mitä sinulla on tapahtunut?
- Yritä itse olla rauhallinen ja muistuta nuorta, että aikuiset kyllä kestävät kuulla asiasta
- Luo ja pidä yllä normaalia, turvallista arkea
- Muista kysellä muitakin kuulumisia, nuori on paljon muutakin kuin rikoksen uhri
- Luo toivoa tulevaisuuteen, tästäkin voi päästä yli
- Puhu turvallisuuden lisäämisestä tulevaisuudessa, ettei rikos pääse toistumaan
- Ohjaa nuori tekemään rikosilmoitus vanhempien kanssa
- Ilmoitusvelvollisuus lastensuojeluun
- Kerro nuorelle, mitä lastensuojelu tarkoittaa.”

“Olen harvoin kohdannut tai ainakaan tiedostanut työssäni nuorta, joka olisi joutunut rikoksen uhriksi. Vaitiolo- ja velvollisuuden vuoksi tällaisista oppilaisiin liittyvistä asioista kerrotaan harvoin aineenopettajille. Välillä pohdin, olisiko opettajien hyvä kuitenkin saada tietoa enemmän tällaisista tapauksista, koska rikoksen uhriksi joutuneen nuoren käytös voi muuttua radikaalisti ja hän voi tarvita tukea ja apua.”

“Olen tavannut muutamia nuoria, jotka ovat joutuneet uhkailun kohteeksi. Lisäksi olen tavannut nuoria, jotka ovat kodeissaan todistaneet lähisuhdeväkivaltaa ja rajua päihteiden käyttöä. Yhdistävää näiden nuorten kohdalla on tietty varautuneisuus uusien ihmisten kohtaamistilanteissa. Itse en ole kuitenkaan ollut tilanteessa, jossa olisin itse joutunut käynnistämään prosessin väkivallan teon jälkeen. “

“Ensimmäisenä ajatuksenani oli, että en ole tietojeni mukaan kohdannut työssäni rikoksen uhriksi joutunutta nuorta. Mutta eipä tarvinnut kauaa miettiä, kun saatoin vain todeta, että pelkästään koulukiusaamisen myötä olen kohdannut valitettavan useita rikoksen uhreja. Muutaman kerran ovat tilanteet edenneet niin pitkälle, että olen ollut mukana tekemässä väkivaltailmoitusta.”

”Luokanohjaajana kokisin, että oman luokan kanssa kannattaisi käydä läpi ainakin, että tunnistammeko koulussa tapahtuvat rikokset ja kuinka toimia koulukiusaamistilanteissa?”

“Jos saisin kuulla joltain oppilaalta että hän on kokenut jonkin rikoksen niin en kyllä epäilisi hetkeäkään ottaa yhteyttä poliisiin.”

“Olen ollut vasta vajaan vuoden opettajan työssä ja on vaikea sanoa, olenko kohdannut lasta tai nuorta, joka olisi joutunut rikoksen uhriksi. Työskentelen paljon sellaisten nuorten kanssa, jotka asuvat muualla kuin syntykodissaan ja joiden taustat ovat hämäriä. Nämä nuoret usein voivat huonosti ja ovat kapinallisia sekä ajoittain surullisia. Se, missä he nyt asuvat ja mistä he ovatkaan tulleet on saanut minut monesti kyllä pohtimaan, ovatko he joutuneet rikoksen uhriksi ollessaan lapsia ja täten tulleet sijoitetuiksi.”

Apua opettajalle vaikeisiin tilanteisiin Rikosuhripäivystyksen kautta - opettajien ajatuksia, ehdotuksia ja kokemuksia

“Vaikean asian puheeksi ottaminen itse - sen sijaan että lähettää oppilaan jonoon oppilashuollon palveluihin - on minuutteihin ja kellojen soittoon sidotussa oppitunneista koostuvassa työarjessa vaikeaa. Rikosuhripäivystyksen videoissa on kuitenkin oivallinen apu tähän pulmaan: videon avulla lyhyessäkin kohtaamisessa voidaan saavuttaa luottamussuhde ja lisäksi yleinen ja neutraali keskustelun taso voi säilyä, eikä puheeksi ottaminen tarpeettomasti henkilöidy. Esimerkin voima videossa on valtavan suuri lapselle tai nuorelle, joka oletuksena luonnollisesti pohtii itseään asiayhteydessä erityisen kriittisesti ja minäkeskeisesti - esimerkiksi syitä rikokselle omasta toiminnasta etsien. Tärkeintä on muistaa kuunnella ja muistuttaa, että rikoksen uhriksi joutuminen ei koskaan ole rikoksen uhrin - vaan nimenomaan tekijän syy ja uhri tarvitsee apua.”

“RIKU-sivustolta löysin helpohkosti omaa työtäni palvelevaa materiaalia kohdasta: Oppaat ja ohjeet ja sieltä edelleen materiaalia puheeksi ottoon nuorten kanssa (materiaalipaketit nuorten kanssa työskenteleville ammattilaisille).”

“Omassa työssä voisin hyödyntää Rikun nettisivuilta löytyvistä materiaaleja seuraavasti: Toimin luokanvalvojana ja olen täten opastamassa nuoria sopivaan käytökseen, toisten kunnioittamiseen ja siihen, mitä voi esimerkiksi kuvata ja mitä ei. Puhumme myös kotitalousopetuksessa somen voimasta, palveluiden ja verkkosivujen turvallisuudesta ja harkitsevaisuudesta. Tähän sopisi hyvin Rikun Verkossa tapahtuvat rikokset dia-sarja, ainakin osittain. Kiusaamisen ehkäisyyn sopisi Fyysisen väkivallan vakavuus ja puhumisen tärkeys -kokonaisuus. Tätä voisin käsitellä luokanvalvojan varteissa viikoittain ja tämä voisi madaltaa kynnystä tulla kertomaan kiusaamisesta, joka on tapahtunut itselle tai jollekin toisella. Olisi hyvä tuoda oppilaille esiin, että jo töniminen ja liikkumisen estäminen on fyysistä väkivaltaa ja he eivät ole ehkä tulleet pohtineeksi, mitkä kaikki asiat luokitellaan fyysiseksi väkivallaksi. Lisäksi tärkeä ja oivallinen materiaali olisi Rikun ”Tunnistamme koulussa tapahtuvat rikokset”. Tämä kokonaisuus voisi olla hyvä näyttää jokaisen lukuvuoden aluksi ja varsinkin uusille oppilaille. Tällä voisi olla ennaltaehkäisevä vaikutus ja se voisi näyttää nuorille, että meidän koulussamme nämä asiat tiedostetaan ja niihin puututaan herkästi.”

“RIKUn materiaalipaketit ovat erittäin hyviä erilaisten asioiden läpikäymiseen. Uskon, että tulen käyttämään niitä tulevaisuudessa ja suosittelen muillekin, esim. luokanohjaajille asioiden esille ottamiseksi. Mielestäni nuoria koskeviin asioihin on puututtava ennaltaehkäisevästi. Eräässä koulussa, jossa olen toiminut opettajana, kaikille yläkoulun aloittaville oppilaille poliisi piti yhteisesti tilaisuuden, jossa kerrottiin rikosten tunnusmerkistöt ja rangaistusvastuut sekä muutoinkin yleistä käyttäytymisvalistusta koskien myös nettikäyttäytymistä. Yläkoulun vanhempienilloissa on ollut aiheena myös lisääntynyt huumeiden käyttö, mikä lisää rikollisuutta ja nuorten pahoinvointia. Yhteistyössä ovat olleet eri tahot, jotka toimivat nuorten parissa. “

Maksutonta apua puhelimitse, verkossa ja kasvokkain:

Rikosuhripäivystys: 116 006, www.riku.fi

Juristin puhelinneuvonta: 0800 161 177

Materiaalit muun muassa kouluihin ja opettajien käyttöön: www.riku.fi

Hyvää yhdessä -oppaan tekijät:

Tämän materiaalin ovat koonneet ja editoineet Helka Körkkö ja Eveliina Yli-Heikkilä. Materiaalin pohjana ovat Kotitalousopettajien liitto ry:n Hyvää yhdessä -täydennyskoulutuksen asiantuntijoiden koulutukset ja luennot sekä osallistuneiden opettajien luentojen pohjalta tekemät tehtävät. Täydennyskoulutuksen on rahoittanut Opetushallitus.

Aiheeseen liittyvää materiaalia

Mielenterveyden Keskusliitto. (2022). Eroon yksinäisyydestä.

<https://www.mtkl.fi/mika-askarruttaa/yksinaisyys/>

Mielenterveystalo. (2022). Itsehoito ja oppaat. Yksinäisyys.

https://www.mielenterveystalo.fi/aikuiset/itsehoito-ja-oppaat/oppaat/tietoa_ikaihmissen_mielenterveydesta/mielen_hyvinvointi/Pages/%C3%BDksinaisyys_ja_mielen_hyvinvointi.aspx

OPS. (2014). Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014.

Määräykset ja ohjeet 2014:96. 4. painos.

SOSTE. Suomen sosiaali ja terveys ry.

Osallisuus on tunne siitä, että kuuluu johonkin - SOSTE

<https://www.soste.fi/kansalaisyhteiskunta/osallisuus-on-tunne-siita-etta-kuuluu-johonkin/>

Suomen partiolaiset ry

Suomen Partiolaiset | Hyppää mukaan elämäsi seikkailuuni

<https://www.partio.fi/>

Suomen YK-liitto

<https://ykliitto.fi>

OPH

Sukupuolitietoinen opetus ja ohjaus

<https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/sukupuolitietoinen-opetus-ja-ohjaus>

Väestöliitto

Tasa-arvoinen kasvatusta - Väestöliitto.fi

<https://www.vaestoliitto.fi/ammattilaiset/lasten-kehotunnekasvatusta/ymparisto/tasa-arvoinen-kasvatusta/>

<http://www.vievanhusulos.fi/materiaalit/>

”

“Pyri hyväksymään jokainen nuori sellaisena, kuin hän on. Muista, että koulu on vain yksi elämän osa-alue ja kaikkien vahvuudet eivät välttämättä tule esiin juuri koulumaailmassa.”

www.kotitalousopettajat.fi